

Alenka Bagarič

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
National and University Library, Ljubljana

Glasbena topografija prve svetovne vojne na Slovenskem

Musical Topography of the First World War in Slovenia

Prejeto: 2. oktober 2017
Sprejeto: 13. oktober 2017

Received: 2nd October 2017
Accepted: 13th October 2017

Ključne besede: prva svetovna vojna, glasbeni tisk, petje, koračnice

Keywords: First World War, music prints, singing, marches

IZVLEČEK

ABSTRACT

Podoba glasbenega življenja med vojaki in med civilnim prebivalstvom v letih prve svetovne vojne na Slovenskem se izrisuje z vzporejanjem glasbenih virov in ohranjenih poročil. Glasba je nagovarjala tako posameznikovo intimno doživljanje kot njegova privzgojena občutja pripadnosti skupnosti, narodu in državi. Prispevek se osredotoča na opis priložnosti in oblik prepevanja vojaških ljudskih pesmi, pomena in odmevnosti revije *Cerkveni glasbenik* ter patriotične vloge koračnic.

The image and role of music among soldiers and civilians during the First World War on the territory of the present Slovenia is depicted by comparing the music sources and preserved documents. Music unveiled intimate lives of individuals as well as their imparted feelings of belonging to a community, nation and country. The article focuses on the description of situations and ways of singing military folk songs, the meaning and impact of the journal *Church Musician*, and the patriotic role of marches.

Izhodišče razprave so glasbeni viri iz let prve svetovne vojne na Slovenskem, ki so bili predstavljeni na razstavi *Vihar sovražen svet pretresa* ob stoletnici začetka prve svetovne vojne v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani (NUK).¹ Prvi seznam

1 Ob razstavi je izšel katalog v obliki časopisa v petih številkah, ob delni postavitvi razstave v sklopu festivala *Zbogom orožje, pozdravljena pesem!* na Gradu Kromberk v septembru 2017, je izšla še posebna številka, posvečena glasbi. Prim. *Vihar sovražen svet pretresa*, št. 1-5 (Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 2014); *Vihar sovražen svet pretresa*, posebna številka (Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Nova Gorica: Goriški muzej, 2017).

objavljenih oziroma izdanih glasbenih virov z vojnimi letnicami 1914–1918 je nastal ob pregledu gradiva v osrednji nacionalni glasbeni knjižnici (Priloga 1). O knjižnih izdajah je vsaj z omembo ali reklamnim sporočilom poročalo tudi takratno dnevno časopisje in revijalni tisk. Drugače je z zbiranjem neizdanih glasbenih del, še posebej tistih, ki so ostala neobjavljena v rokah njihovih ustvarjalcev.² Tudi osebne zgodbe glasbenikov, ki so prvo svetovno vojno preživljali kot vojaki na frontah in v ujetništvu, niso izpričane. Uradni popisi življenja so se vojnim letom praviloma izognili in jih odpravili s skopimi besedami: mobiliziran, ranjen, zajet. Ali so bile namenoma zamolčane in pozabljene? Za mnoge slovenske vojake in njihove družine je konec vojne z razpadom Avstro-Ogrske monarhije pomenil novo politično stvarnost, v katero so stopili s strani poražencev. Spomini na samoumevno vdanost in lojalnost stari domovini in cesarju, veliko gorečnost, junaštvo prestanih bitk, trpljenje v ujetništvu ali v begunstvu, pa tudi na bedo, lakoto in požrtvovalno delo doma, so poniknili v intimni bolečini.

Sledi, ki jih je v vojnem vsakdanu vojakov in civilnega prebivalstva izrisovala glasba, se kljub vsemu niso popolnoma zabrisale. Če so skromne publikacije nemi dokumenti svojega časa, ki razločneje spregovorijo s svojo vsebino, pa njihove pripovedi dopolnjujejo posamezne vrstice poročevalskih člankov, podlistkov, objavljenih pisem vojakov z različnih front, neobjavljenih spominov in dnevnikov. Tovrstnih virov je veliko in v teku časa so se razpršili med številne institucionalne in zasebne zbirke in arhive.

Danes vemo, da se pod uradno podobo vojne skrivajo ideali, hrepenenja, želje, strahovi in stiske posameznikov, ki so ta čas živeli. Še tako skopa in toga, cenzurirana poročila vojakov ali prepričevalne propagandne objave nas vodijo po poti spoznavanja resnice. Tudi vloga glasbe v času vojne se izrisuje v formalni in neformalni podobi. Z ene strani je glasba nagovarjala posameznikova občja, privzgojena in pridobljena občutja pripadnosti skupnosti, narodu, državi in dolžnosti, z druge je nagovarjala njegovo intimno doživljanje. Bila je medij idealizma in kontemplacije, zanosa in tolažbe, junaštva in življenjske moči, pa tudi izraz žalosti in resignacije.

Namen pričujoče razprave je povezati ohranjene stvarne vire in objavljena poročila v kar se da jasno podobo glasbenega življenja med vojaki in med civilnim prebivalstvom. Prispevek se osredotoča na opis priložnosti in oblik prepevanja ljudskih pesmi ter vloge cerkvenega petja in granja domoljubnih koračnic.

»Petje je še zmeraj moje veselje«

Tri zbirke vojaških ljudskih pesmi so izšle v Ljubljani z letnico 1915.³ Spodbud za ohranjanje in zapisovanje ljudske ustvarjalnosti že vse od srede 19. stoletja ni manjkalo.

2 V NUK so v rokopisu ohranjene skladbe med drugimi kantata *Soči* Hugolina Sattnerja (1916), *Solčna pesem sv. Franciška za soliste, mešani zbor in orkester* Stanka Premrla (1917), *Tri turkestarske ljubavne pesmi* za mali orkester (1917) in *Tatarska suita* za veliki orkester (1918) Emila Adamiča, balada *Lepa kumica za soliste, zbor in orkester* (1915) Viktorja Parme, samospjev *Begunka pri zibelci* (1917) Antona Lajovca.

3 O definiciji in funkciji vojaške ljudske pesmi prim. Zmaga Kumer, *Oj, ta vojaški boben: slovenske ljudske pesmi o vojaščini in vojskovanju* (Celovec: Drava, 1992), 11–20; Marjetka Golež Kaučič, *»Fantje se zbirajo ...«: vojna in vojaki v slovenski ljudski pesmi*, *Folkloristični zvezki 1* (Ljubljana: Založbe ZRC, ZRC SAZU, 2013), 13–19; Marija Klobčar, *»Prva svetovna vojna in slovenske ljudske vojaške pesmi«*, v *Vojne na Slovenskem: pričevanja, spomini, podobe*, ur. Maja Godina Golija (Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012), 27–46.

V vojna leta je segalo zbiranje ljudskih pesmi vseh narodov monarhije za znanstveno izdajo *Ljudska pesem v Avstriji (Das Volkslied in Österreich)*, ki ga je leta 1904 pokrenilo avstrijsko ministrstvo za kulturo in šolstvo. V nekaj letih je slovenski odbor zbral ok. 12.000 pesmi z napevi, a je delo v letu 1916 zastalo.⁴

Drobna knjižica z naslovom *Narodne vojaške* je izšla pred velikonočnimi prazniki v začetku aprila 1915.⁵ Podpisal jo je duhovnik Fran Ferjančič (1867–1943), ki je bil vrsto let pevovodja moškega in ženskega zbora katoliškega delavskega društva, pa tudi učitelj petja v semenišču. Za pevška društva je sestavljal in prirejal venčke ljudskih pesmi in po skoraj desetletnem izdajateljskem premoru so aktualne (»času primerne«) pesmi o vojski izšle kot njegov sedmi venček.⁶ Beremo, da naj bi se knjižica »razširila osobito med naše fante, da se bodo znali o priliki naborov in vojaških pohodov z lepim in dostojnim petjem pošteno postaviti.«⁷ »Kaj je pa tudi bolj prijetno slišati, kakor lepo ubrano navdušeno vojaško pesem iz krepkih prs slovenskih mladeničev.«⁸ Namen izdaje zbirke potrjuje tudi majhen, komaj 15 centimetrski knjižni format (t. i. žepna izdaja). V venček je nanizanih devet vsebinsko in karakterno raznolikih pesmi v preprostem štiriglasnem stavku po načinu ljudskega petja, uokvirjata jih koračnici. Pesmi imajo od ene do štiri kitice besedila.⁹

Ferjančičevo zbirko je založila in prodajala Katoliška bukvarna, katere dejavnost se je razcvetela po letu 1903 in je do konca prve vojne založila največ muzikalij (predvsem cerkveno glasbo). Katoliška bukvarna je bila tudi osrednja knjižarna, saj je imela v svoji prodaji tako rekoč vso takratno slovensko glasbeno produkcijo.¹⁰

Tudi drugo, po formatu nekoliko večjo, predvsem pa obsežnejšo zbirko vojaških pesmi, je založila in prodajala Katoliška bukvarna. Knjižica z naslovom *Vojaške narodne pesmi za šolo in dom* je izšla v začetku maja 1915.¹¹ Sestavil jo je Anton Kosi (1864–1945), učitelj v Središču ob Dravi, ki mu področji zbiranja ljudskega gradiva ter urejanja in izdajanja publikacij nista bili tuji. Od leta 1889 je namreč sestavil in izdal več šolskih pesmaric, spevoiger, knjig za mladino ter objavil številne članke s področja šolstva in sadjarstva.¹² Kot dolgoletni učitelj je trdno verjel v svoje zapisane besede, da je glasba,

4 Odbor za nabiranje slovenskih ljudskih pesmi je objavil poziv leta 1907. Zbirka je ostala neobjavljena in je bila temelj kasnejše zbirke *Slovenske ljudske pesmi*. Prim. *Slovenske ljudske pesmi*, zv. 1, *Pripovedne pesmi*, ur. Zmaga Kumer et al. (Ljubljana: Slovenska matica, 1970), VIII. Eden najvztrajnejših zbirateljev je bil organist Franc Kramar (1890–1959), ki je hodil po ljubljanskih vojašnicah in zapisoval med vojaki, dokler ni bil vpoklican še sam. Prim. Dopisnici Frana Milčinskega poslani Francu Kramarju, 2. 4. 1915 in 29. 1. 1916, Franc Kramar, Kronika–Korespondenca, NUK, Glasbena zbirka.

5 Fran Ferjančič, *Narodne vojaške: sedmi venček* (Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1915). Prim. »Vojaške narodne pesmi«, *Domoljub* 28, 25. 3. 1915, 188; *Slovenec* 43, 15. 4. 1915, oglas.

6 Prim. Fran Ferjančič, *Venčke narodnih pesmi*, 5 zv. (Ljubljana: samozal., 1902); Fran Ferjančič, *Šesti venček narodnih pesmi* (Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1906).

7 Poročilo v rubriki Slovstvo in glasba. »Narodne vojaške«, *Slovenski učitelj* 16, št. 5 (15. 5. 1915): 120.

8 Poročilo v rubriki Dobre knjige. »Vojaške narodne pesmi«, 188.

9 Prvi verzi pesmi: »Mal' postojmo, mal' zapojmo«, »Spomladi vse se veselil«, »Pobič sem star šele osemnajst let«, »Oj stojaj, stojaj Beligrad«, »Ljuba si pomlad zelena«, »Oj ta soldaški boben«, »Po trgu sem hodil korajžen, vesel«, »N'coj je prav lep večer«, »Tam za turškim gričem«.

10 Po vojni se je preimenovala v Jugoslovansko knjigarno.

11 Anton Kosi, *Vojaške narodne pesmi za šolo in dom* (Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1915). Prim. *Slovenec* 43, 11. 5. 1915, 4. V rubriki Glasba s podnaslovom »za šolsko petje« je kratko poročilo ponovljeno dvakrat.

12 Prim. Janko Šlebingar, »Kosi, Anton (1864–1945)«, *Slovenska biografija* (Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013), obiskano 20. 9. 2017, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi292873/#slovenski-biografski-leksikon>. Izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon*, zv. 4, ur. Franc Ksaver Lukman et al. (Ljubljana: Zadrudna gospodarska banka, 1932), 530–531.

sploh pa petje, »imenitno vzgojno sredstvo: ki požlahtnjuje človeško srce, kroti v njem divje strasti, vzbuja in krepi estetične, verske in patriotske čute, skratka: petje je buditelj vsega dobrega in plemenitega.«¹³

Ko je jeseni 1914 vojna posredno stopila v življenja šoloobveznih otrok, se je Kosi ravnal po priporočilih šolskega ministrstva ter pouk in razlago predvidene učne snovi prilagodil času, v katerem je bilo pomembno netiti »ogjenj domovinske ljubezni«. Svoje izkušnje je delil z drugimi učitelji: »Kdor je kedaj poučeval ali še poučuje v ljudski šoli petje, ta ve, da se nobena druga pesem tako hitro ne prime otroške duše kakor vse melodične šopirnosti prosta narodna pesem. [...] Ni se torej čuditi, da gojimo zlasti sedaj v vojnem času s podvojeno navdušenostjo v ljudski šoli našo lepo narodno pesem. Zakaj slovensko narodno slovstvo je posebno bogato vojaških pesmi s preprostimi, a krasnimi napevi.«¹⁴ Vodila ga je misel, da je kot učitelj poklican in dolžan, da izpolnjuje šolske predpise in »z vsemi močmi in ob vsaki priložnosti goji in zasaja v nežna, za vse občutljiva srca« slovenske mladine »patriotično čuvstvo iskrene ljubezni do svoje domovine«, »čuvstvo vdanosti do Najvišje vladarske rodovine«, ter da jih navdušuje za stalno slogo med avstrijskimi narodi.¹⁵ V zbirki vojaških pesmi za šolo je zbral tiste, ki naj bi dokazovale, »da so se Slovenci vedno bojevali za Avstrijo in cesarja, zanj prelevili kri in umirali, zraven pa prepevali.«¹⁶

V Kosijevi knjižici je zbranih 26 domoljubnih pesmi, zadnja je cesarska himna (*Cesarska pesem*), s katero se je začela ali zaključila vsaka šolska pesmarica, pa tudi prireditelj.¹⁷ *Slovenec* jo je pospremil z besedami: »Služila bo v prvi vrsti za šolsko porabo in jih bodo učenci s posebnim veseljem in navdušenjem uporabljali pri šolskem pouku, pa tudi učitelji bodo veseli te zbirke, ker jim bo olajšala pouk in zagotovila večji uspeh. Tudi vojakom in moškim zborom sploh bo nudila zadostno izbiro.«¹⁸ Pesmi je zbral

13 Anton Kosi, *Opombe k pesemski zbirki 'Sopek šolskih pesmi': s posebnim ozirom na narodne in v narodnem duhu zložene napeve* (Središče na Štajerskem: samozal., 1906), 3.

14 Anton Kosi, »Sedanja svetovna vojna in ljudska šola«, *Popotnik* 36, št. 3 (maj 1915): 100. Kosi je v začetku marca 1915 govoril na zborovanju učiteljskega društva za ormoški okraj o delu učitelja v ljudski šoli v času vojne. Poročevalec je zapisal: »Na podlagi praktičnih izkušenj in osebnih vtiskov je pokazal referent, kako skrbi že 4 mesece sem s poukom in odgojo za to, da tudi mladina živi v bojnem ozračju, da čuti mogočne vtiske, ki nam jih stavi vojna pred oči in ušesa, kako si prizadeva, spraviti te vtiske globoko v nežno in sprejemljivo otroško dušo, katere bi se naj prijeli ter zanetili ondi predvsem ogenj domovinske ljubezni. Pokazal je nadalje referent, kako mu je do tega, da se dotakne otroške duše vse, kar nam ponuja vojna dobrega in plemenitega. [...] Omenimo še samo, da je bil jako zanimiv način, kako se je poročevalec kot učitelj v šoli prepričal, kaj je dosegel zlasti glede na one točke znanega ministrskega odloka, ki govori o odvratanju mladine od prenapetega sovraštva do naših nasprotnikov.« »Učiteljsko društvo za ormoški okraj«, *Učiteljski tovariš* 55, št. 6 (26. 3. 1915): 3.

15 Prim. Ivan Kelc, »Vzgoja patriotizma v ljudski šoli«, *Učiteljski tovariš* 56, št. 4 (25. 2. 1916): 1–2.

16 »Vojaške narodne pesmi za šolo in dom«, *Učiteljski tovariš* 56, št. 1 (14. 1. 1916): 3. Ob začetku vojne je Anton Kosi izdal tudi knjižico z opisi prigod in izrazov, povezanih z vojno in vojskovanjem. Prim. Anton Kosi, *Izpod črno-rumene zastave: zanimivi dogodki in slike iz vojnega viharja v Avstriji I. 1914* (Središče: samozal., 1914).

17 Naslovi pesmi in prvi verz, če začetek besedila pesmi ni enak naslovu: *Pesem slovenskih vojakov: koračnica* (»Bratje, Slovenci smoo; prim. bes. Franc Malavašič, *Pesem slovenskih narodnih stražnikov*); *Presvitli cesar vabi nas* (prim. bes. V. Vodnik, *Pesem brambouska*); *Cesarski orel pravi* (»Mi smo se skupaj zbrali«); *Ena ptičica priletela; Slovo I* (»Oh zdaj pa jaz vzamem od ...«); *Slovo II* (»Z Bogom dom, predragi kraj«; prim. Hrabroslav Volarič, *Slovo*); *Slovo III* (»Prišla bo pomlad zelena«); *Pomlad se že približa; Spomladi vse se veseli; Fantje se zbirajo* (»Fantje se zbirajo, daleč marširajo«; prim. bes. Stanko Vraz, *Slovo*); *Fantje marširajo* (»Fantje marširajo s kranjske dežele«); *Solnce gre za goro; Regiment po cesti gre; Po polju pa rožice cvetejo; Danes ta dan; N'coj je prav lep večer; Solnce mi ražja; Popotnica vojaška* (besedilo A. M. Slomšek, »Leži, leži ravno polje«); *Oj ta vojaški boben; Oblaki so rdeči; Vodica med gorami; Vojak na tujem* (»Ptička veselo nad hiško žvrli«); *Kaj maramo mi; Nobene bukevce niso tak lepe; O ti moj dom* (besedilo Franjo Neubauer, napev Emanuel Vašak); *Cesarska pesem* (besedilo po I. G. Seidlu Lovro Toman, glasba Joseph Haydn, »Bog ohrani Bog obvari nam cesarja Avstrijo!«).

18 »Vojaške narodne pesmi«, *Slovenec* 43, 11. 5. 1915, 4.

iz starejših šolskih pesmaric in iz drugih virov¹⁹ ter jih ustrezno »obdelal«. Ker jo je namenil šolarjem, je pazil predvsem na nrávnost besedil. Kosi je v predgovoru zbirke šolskih pesmi (1906) razlagal, da ljudske melodije nimajo vedno za šolsko mladino prikladnih besedil, zato je izbranim napevom podložil besedilo pesmi iz ljudskošolskih čitank.²⁰ Tokrat Kosi besedil ni zamenjeval, ampak jih je na nekaterih mestih popravil in prenavjal: fantič se namesto od ljubice poslavlja od »mamice«, Turke in Francoze so zamenjali »Rusi«, v pesmi *Regiment po cesti gre* je fantiča nadomestil »Franček«, v Slomškovi koračnici je zamenjal 6. kitico ipd.²¹

Pesmi so prirejane za dvoglasno ali triglasno petje. Na čelu zbirke so tri domoljubne koračnice. Pod naslovom *Pesem slovenskih vojakov* je stara *Pesem slovenskih narodnih stražnikov* – besedilo pripisujejo Francu Malavašiču –, ki so jo v času čitalniških besed prepevali v uglasbitvah N. Krena, Jurija Flajšmana in Jožefa Tomažovca. Ocenjevalec je pripomnil: »Na prvo mesto je dal ljubo znanko »Bratje, Slovenci smo!« Meseca avgusta lanskega leta bi si je ne bili upali peti v izvirnem besedilu, no g. Kosi jo je primerno »partiotizoval.«²² Kosi je besedilo nekoliko prilagodil in začetni verz »Bratje! Slovenci smo, svobodo ljubimo« zamenjal za »Bratje, Slovenci smo, Avstrijo ljubimo«. Besedilo druge koračnice je Vodnikova *Pesem brambouska*, napev je povzel po zapisu ljudske pesmi *V Ljubljan'co pridem čez goro* Alojza Mihelčiča.²³ Tretja, naslovljena *Cesarski orel pravi* (začetni verz 3. kitice besedila) je bolj znana po začetnem besedilu prve kitice *Mi smo se skupaj zbrali*. Zbirko zaokroža še priljubljena stara domoljubna pesem *O ti moj dom!* Čeha Emanuela Vaška z novim podloženim besedilom Frana Neubauerja.²⁴

Zbirka je zaokročila po slovenskih šolah.²⁵ Spomladi 1916 je *Učiteljski tovariš* poročal, da so otroci s Kosijevimi vojaškimi za tri glasove nastopili na otroški veselici v Selcih nad Škofjo Loko, ki jo je pripravilo tamkajšnje učiteljstvo v korist slepih vojakov.²⁶ Leta 1917 je Kosi samo besedila izdal še v knjigi *Domoljubne in vojaške pesmi za šolsko mladino*.²⁷

19 Prim. Anton Kosi, *Venček triglasnih narodnih pesmi za šolo in dom*, zv. 1 (Središče: samozal., 1907), 5–7 (»Solnce gre za goro«, »Vodica med gorami«); Anton Kosi, *Venček triglasnih narodnih pesmi za šolo in dom*, zv. 2 (Središče: samozal., 1911), 3 (»Solnce mi rajža«); Anton Kosi, *Šopek šolskih pesmi: s posebnim ozirom na narodne in v narodnem duhu zložene napeve*, 2. zv. (Središče: samozal., 1906), 93–94 (*Popotnica vojaška*). Prim. tudi Alojzij Mihelčič, *Venček narodnih pesmi za mešani zbor*, zv. 1 ([Metlika]: samozal., 1907), 2 (»Vodica med gorami«) in Alojz Mihelčič, *Slovenske narodne pesmi* (Ljubljana: Zadrúžna tiskarna, 1911), 3–4 (vse kitice besedila). Emil Adamič, *Slava cesarju Francu Jožefu I: spevoigra* (Ljubljana: Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta, 1908), 9–12 (*Ena prička priletela, Regiment*), 24–25 (*Nobene bukvice ...*).

20 »Ne trdim, da so vse besede naših narodnih pesmi pohujšljive, poudarjam pa, da so te pesmi, kar se tiče njih besedila, za poučne, ozir. vzgojne namene, zvečne neprimerne, ker imajo v sebi premalo vzgojnih momentov.« Kosi, *Opombe k pesemski zbirki »Šopek šolskih pesmi«*, 4.

21 Prim. besedila pesmi *Slovo II*, *Slovo III*, *Fantje se zbirajo*, *Fantje marširajo*, *Regiment po cesti gre*, *Po polju pa rož'ce cvetejo*, *N'coj je prav lep večer*, *Popotnica vojaška*, *Vojak na tujem*. Prim. tudi Kosi, »Sedanja svetovna vojna in ljudska šola«, 101.

22 »Anton Kosi: Vojaške narodne pesmi«, *Popotnik* 36, št. 4 (julij 1915): 196. Leta 1919 je koračnico z izvirnim besedilom za dvoglasno petje in spremljavo klavirja ali harmonija izdal Stanko Premrl. Prim. *Bratje! Slovenci smo: mala jugoslovanska koračnica*, po narodnem napevu priredil Stanko Premrl (Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1919).

23 Prim. Mihelčič, *Venček narodnih pesmi za mešani zbor*, 3 in Mihelčič, *Slovenske narodne pesmi*, 5.

24 Prim. *Zbirka slovenskih napevov ubranih za čvetero ali petero moških glasov*, zv. 4 (Ljubljana: Glasbena matica, 1877), 3; *Slovenska pesmarica*, zv. 1 (Celovec: Družba sv. Mohorja, 1896), 19–21.

25 Kranjski *Gorenjec* je pisal: »Posebne zbirke vojaških pesmi Slovenci do sedaj še nismo imeli, zakaj ni se čutila njih potreba. A ker se je v poslednjem času zlasti iz učiteljskih krogov začelo povpraševati po taki pesmarici, je temu nedostatku odpomogel šolski ravnatelj Ant. Kosi, ki se že dokaj let sam bavi z nabiranjem narodnih pesmi. [...] Nedvomno bodo po tej zbirki segale naše šole, izobraževalna društva, ter sploh ljubitelji narodnega petja.« *Gorenjec* 16, 28. 5. 1915, 3.

26 »[...] Povsem pohvalno pa je bilo petje. Proizvajale so se Kosijeve vojaške nar. pesmi za tri glasove. Čudili smo se mladini, ki je skoro brez hibe nastopila in s svojimi nežnimi glasovi skoro očarala občinstvo.« Poročilo v rubriki *Kranjske vesti. Učiteljski tovariš* 56, št. 10 (19. 5. 1916): 3–4. Prim. tudi *Slovenec* 44, 17. 5. 1916, 4.

27 Prim. Anton Kosi, *Domoljubne in vojaške pesmi za šolsko mladino* (Dunaj: Cesarsko kraljeva zaloga šolskih knjig, 1917).

Tretjo zbirko vojaških ljudskih pesmi v priredbah za moški zbor z naslovom *Slovenske vojaške narodne pesmi* je podpisal Fran Marolt (1865–1945). Na zunaj se zbirka razlikuje od opisanih dveh po tem, da ni stavljena, ampak avtografirana (»delana na roke«). Marolt jo je izdal v samozaložbi in tudi sam prodajal. In čeprav je na naslovnici letnica 1915 in je izdajatelj predgovor podpisal v Ljubljani oktobra 1915, zbirka ni ugledala luč sveta pred aprilom naslednjega leta. Po zabeležki na zadnji strani notnega zapisa sodeč je bila notografirana v Gradcu leta 1916. Kljub črkama Mt, s katerima se je podpisoval Fran Marolt, pa rokopis razkriva pisavo njegovega sina Franceta Marolta (1891–1951).

V poskusu rekonstrukcije poti do natisa zbirke se sklicujemo na ohranjene dokumente in časopisna poročila. Maroltova prošnja za objavo štirih skladb iz edicij Glasbene matice ter pismo, ki ga je France Marolt pisal očetu iz Gradca in mu v njem sporočil popravke v harmonizacijah za objavo namenjenih pesmi, datirata v konec leta 1915.²⁸ Fran Marolt je bil učitelj na mestni šoli v Ljubljani. S skromno plačo je preživel veliko družino, zato je opravljal več stalnih dodatnih del. Bil je notograf, sodeloval je z Blaznikovo tiskarno in prepisoval note za Glasbeno matico in druge naročnike.²⁹ Deloval je kot pevovodja zborov in vodil upravne posle *Učiteljskega tovariša*. Kljub vsemu je proti koncu leta 1915 bil potrjen za črnovojnika in januarja 1916 v 51. letu starosti odšel k vojakom.³⁰ Kmalu za tem je hudo zbolela njegova žena Emilija Marolt, ki je 29. marca 1916 umrla na kliniki v Gradcu.³¹ Na zdravljenju v Gradcu naj bi bil tudi sin France, ki je zbirko prepisal na kamen in uredil vse potrebno za natis v graški litografski delavnici Leykam.³² Fran Marolt je ob smrti žene dobil 4-tedenski dopust, zaradi družinskih razmer pa se v vojsko ni več vrnil.

Sredi aprila 1916 je bila zbirka vojaških pesmi na prodaj pri izdajatelju.³³ Maroltova življenjska zgodba razkriva tudi motiv za pripravo in izdajo zbirke, ki je zanj bila predvsem dodatni vir zaslužka. V glavnem naklonjenim ocenam v časopisu je sledilo stalno oglaševanje v *Slovencu* in *Slovenskem narodu*.³⁴

28 Prošnja se je ohranila med dokumenti Glasbene matice. Vsebina pisma je znana iz posrednega vira. Prim. Zmaga Kumer, »France Marolt (1891–1951): ob stoletnici rojstva slovenskega etnomuzikologa«, *Traditiones* 20, št. 1 (1991): 10.

29 Leta 1906 je v samozaložbi izdal zbirko nagrobnic za moške glasove v prikladnem žepnem formatu. Natisnili so jo v tehniki kamnotiska v Blaznikovi tiskarni. Ker je prva izdaja v kratkem pošla, je drugo leta 1909 založila Katoliška bukvarna. Prim. *Nagrobnice*, ur. Frančišek Marolt (Ljubljana: samozal., 1906). Fran Marolt je Odboru Glasbene matice v Ljubljani dne 18. 12. 1906 poslal dopis, v katerem navaja, da je od 8. oktobra do 15. decembra na papir za prepisovanje, ki ga je prejel »od Blaznika«, z »avtografsko« ali »kemično« tinto prepisal pet skladb. Po naslovu in številu prepisanih strani smo vse prepise identificirali v katalogu NUK. Dopis Frana Marolta Odboru Glasbene matice, 18. 12. 1906, Glasbena matica, Personalia, Fran Marolt, NUK, Glasbena zbirka.

30 Prim. »Mobilizirani naročniki«, *Učiteljski tovariš* 56, št. 2 (28. 1. 1916): 75; »Iz ljudskošolske službe«, *Učiteljski tovariš* 56, št. 4 (25. 2. 1916): 4.

31 Pokopali so jo v Gradcu 31. 3. 1916. Prim. Parte, *Slovenski narod* 49, 30. 3. 1916, 4; »Emilija Maroltova«, *Učiteljski tovariš* 56, št. 7 (7. 4. 1916): 3; »Iz Zaveze avstr. Jugoslovanskih učiteljskih društev«, *Učiteljski tovariš* 57, št. 4 (23. 2. 1917): 4.

32 France Marolt je tik pred vojno služil vojaški rok. Ob začetku vojne se je nahajal v Rottenmannu na Štajerskem, kjer je bilo nastanjeno rezervno moštvo 27. pehotnega polka in bil poslan na bojišče v Galicijo. Prim. *Cerkveni glasbenik* 38, št. 10 (1915): 8.

33 Notica v rubriki Dnevne novice. *Slovenec* 44, 14. 4. 1916, 3.

34 Prim. »Zorko Prelovec, Slovenske vojaške narodne pesmi«, *Učiteljski tovariš* 56, št. 12 (16. 6. 1916): 1–2.

Kazalo Maroltove zbirke prinaša naslove 35 ljudskih³⁵ in 7 umetnih³⁶ pesmi. Viri ljudskih pesmi so bili predvsem tiski iz založbe Glasbene matice.³⁷ Kot avtor harmonizacij je pri večini naveden Marolt, imenovani so tudi drugi: Janko Žirovnik je zabeležen pri šestih,³⁸ Fran Gerbič pri štirih³⁹ in Oskar Dev pri dveh pesmih.⁴⁰ Omenjen je še Josip Kocijančič,⁴¹ v prošnji navedenega Marka Bajuka pa ni imenoval.⁴² Poleg napevov in harmonizacije izpričujejo vire tudi besedilne korkordance (prim. Priloga 2). Marolt je gotovo črpal tudi iz lastnih zabeležk, saj je kot učitelj v Lukovici tudi sam zbiral in zapisoval ljudske pesmi. Tudi vse zborovske domoljubne pesmi iz drugega dela zbirke so že bile objavljene.

Maroltova zbirka prinaša po večini v tiskih že precej razširjene pesmi, torej tiste, ki so bile ljudem dobro znane, predvsem pa drage. V tržaški *Edinosti* so ob izidu zapisali: »Ni ga slovenskega pevca, da bi ne poznal vseh.«⁴³ V *Popotniku* pa so pripomnili: »Zbirka je namenjena v prvi vrsti slovenskemu vojaku, kakor čitamo v predgovoru in sicer 'že zgolj zaradi besedila, ki ga često izpreminjajo in potvarjajo ali pa nadomeščajo s praznim, grdim kričanjem'. V tem oziru moramo zbirko toplo pozdraviti, ker se je izdajatelj potrudil, biti glede besedila najvestnejši. Drugače pa je s harmonizacijo!«⁴⁴

- 35 Naslovi pesmi in prvi verz, če začetek besedila pesmi ni enak naslovu: *Slovenski fantje* («Slovenski smo fantje iz Loža doma»); *Mal' postojmo!*; *Danes je taisti dan*; *Pobič sem star šele osemnajst let* in *Pobič sem star šele osemnajst let*, varianta («Oh, pobič sem star šele osemnajst let»); *Regiment po cesti gre*; *Al' me boš kaj rada imela?*; *Oj kako strašno*; *Tam za laškim gričem*; *Fantje marširajo* («Fantje marširajo, s Kranjske dežele»); *Oj ta soldaški boben*; *Mi smo se skupaj zbrali*; *Nocoj, pa oh, nocoj*; *N'coj je en lep večer*; *Tam na zelenem travniku*; *Pomlad se bliža*; *Spomladi vse se veseli*; *Ljuba si pomlad zelena*; *Solnce mi rajža*; *Po polju že rožice cvetejo*; *Oblak rdeči so*; *Leži, leži ravno polje*; *Danes ta dan*; *Ena ptička priletela*; *Kaj si je zmislu naš cesar*; *naš kralj*; *Hudi glas iz Gradca gre*; *Radecki 'ma sivo glavo*; *Nekoč v starih časih*; *Po zimi pa rožice ne cveto*; *V nedeljo jutro vstala bom in V nedeljo jutro vstala bom*, varianta; *Lavdon* («Stoji, stoji tam Beligrado»); *Ko ptičica na tuje gre*; *Kaj so to za eni fantje* («Dobro jutro, Minka moja»); *Prisega na bandero* («Na to bander prisegamo»); *Barka zaplavala*; *Nobene bukvice niso tak lepe*.
- 36 Naslovi pesmi in prvi verz besedila: Hrabroslav Volarič, *Za dom med bojni grom!* («Zastava že razvita je»); Hrabroslav Volarič, *Slovo* («Z bogom dom, predragi kraj!»); Benjamin Ipavec, *Vojaška* («Kaj bliska se v javnem, kaj votlo doni»); Hrabroslav Volarič, *Novinci* («Izbrani smo junaki mi, najboljša vaška kri»); Joseph Haydn, *Cesarstva* («Bog ohrani, Bog obvari nam cesarja, Avstrijo!»); Anton Nedved, *Na straži* («Ko zvezd nebrojnih čreda vtolazi bitve šum»); Davorin Jenko, *Naprej!* («Naprej, zastava Slave»).
- 37 Marolt je odboru Glasbene matice 30. novembra 1915 poslal prošnjo za dovoljenje za ponatis štirih pesmi v harmonizaciji, »kakor jo je objavila Gl. M.«, za kar je bil pripravljen »izplačati zahtevani honorar ali pa odstopiti brezplačno 20 odtisov«. Tri so bile Gerbičeve iz zbirke štiriglasnih ljudskih pesmi, ki jih je v Tuhinjski dolini nabral Srečko Malenšek (1890), ena pa Bajukova iz njegovega drugega zvezka štiriglasnih pesmi (1907). Prim. Dopis Frana Marolta Odboru Glasbene matice, 30. 11. 1915, Glasbena matica, Personalia, Fran Marolt, NUK, Glasbena zbirka.
- 38 Prim. Janko Žirovnik, *Narodne pesni z napevi 1* (Ljubljana: Glasbena matica, 1883), 1–2 (*Pobič sem star šele 18 let*), 4 (*Al me boš kaj rada imela?*); prim tudi 6 (*Ena ptič'ca priletela*); Janko Žirovnik, *Narodne pesni z napevi 2* (Ljubljana: Glasbena matica, 1885), 8 (*Mal' postojmo*), 19–20 (*Danes je taisti dan*), prim. tudi 10 (*Tam za turškim gričem*), 18 (*Oj ta soldaški boben*); Janko Žirovnik, *Narodne pesni z napevi*, zv. 1, nova pomnožena izd. (Ljubljana: Oton Fischer, 1900), 5–6 (*Slovenski fantje*); prim. tudi 16 (*Regiment*); Janko Žirovnik, *Narodne pesni z napevi*, zv. 2 (Ljubljana: Oton Fischer, 1901), 51–52 (*N'coj je en lep večer*); Janko Žirovnik, *Narodne pesni z napevi 3* (Ljubljana, Oton Fischer, 1905), 20–21 (*Fantje marširajo s Kranjske dežele*).
- 39 *Narodne pesni z napevi 3*, nabral Srečko Malenšek, prir. Fran Gerbič (Ljubljana: Glasbena matica, 1890), 9 (*Spomladi vse se veseli*), 14 (*Slovó*, »Ljuba si pomlad zelena«), 5–6 (*Vojaška*), 9–10 (*Danes ta dan*).
- 40 Oskar Dev, *Slovenske narodne pesni 1* (Ljubljana, L. Schwentner, 1906), 7 (*Po zimi pa rožice ne cveto*), 28 (*Hudi glas iz Gradca gre*).
- 41 Josip Kocijančič, *Slovenské národné pesni za moški zbor*, zv. 1 ([Most na Soči]: Ignacij Kovačič, [1876]), 22 (*Venec národnih pesnij*, »Na to bander' prisegamo«). Prim. tudi: Josip Kocijančič, *Slovenske narodne pesni, za moški zbor*, zv. 2 ([Most na Soči]: Ignacij Kovačič, [1877]), 5 (*Fantič na vojski*, »N'coj je prav lep večer«).
- 42 Prim. Marko Bajuk, *Slovenske narodne pesni*, zv. 2 (Ljubljana: Glasbena matica, 1907), 29 (*Radecki ima sivo glavo*); prim tudi str. 20–21 (*Kaj si je zmislu naš cesar, naš kralj*); Marko Bajuk, *Slovenske narodne pesni*, zv. 1 (Ljubljana: Glasbena matica, 1904), 8 (*Fantje se zbirajo*), 48–49 (*Nocoj pa, oh nocoj*).
- 43 »Slovenske vojaške narodne pesmi«, *Edinost* 41, 23. 4. 1916, 4.
- 44 Ciril Pregelj, »Slovenske vojaške narodne pesmi«, *Popotnik* 37, št. 4 (julij 1916): 160–161.

Zbirka je prevzela funkcijo *vojaške pesmarice*. Po poročanju *Slovenca* jo je poveljstvo 17. pešpolka z dopisom priporočilo vsem svojim oddelkom in pri izdajatelju naročilo več kot 100 izvodov.⁴⁵ Vojaki z bojišč so jo lahko naročali z nakaznico, pošiljali pa so jih tudi vojnim poštam v križnem zavitku kot tiskovine. V samo treh mesecih je bila natisnjena v nakladi več kot 1.000 izvodov.⁴⁶

O prepevanju ljudskih množic in vojakov ob mobilizaciji in odhodu od doma, v vojašnicah, v strelskih jarkih, v urah počitka in čakanja, najdemo v takratnem časopisju številne omembe ali daljše sestavke. Čeprav ne smemo zanemariti prisotnosti stroge cenzure in predvsem propagandnega značaja tedanjega časnikarstva, najdemo poleg ponavljajočih se domoljubnih fraz in priseganja na stare vrednote tudi misli in besedne zveze, ki razkrivajo osebna čustvovanja in doživljanja. Izbrani odlomki izkazujejo tako ustvarjanje klišejske javne podobe pojočega naroda, kot razmišljanje resigniranega posameznika:

»[...] nocoj ponoči je odhajalo nad tisoč slovenskih črnovojniki od 18. do 50. leta v vojaško službo. [...] V velikanskem vlakcu so črnovojniki na sredi imeli pritrjeno slovensko zastavo, množica pa je neumorno prepevala patriotične, vojaške narodne pesmi in himne. Tisočeri živio-klici so pretresali tiho in lepo majniško noč.«⁴⁷

»Z veseljem čitamo in slišimo, kako si vojaki na bojišču krajšate čas in užigate pogum z ubranim petjem. Že od nekdaj slovi slovenska pesem celo izven mej naše ožje domovine. Naše ljudstvo je za petje izredno nadarjeno. Slovenec in Slovenka prepevata doma in v cerkvi, na polju in v delavnici; petje je našemu ljudstvu najljubša zabava, z njim si sladi delo in krajša čas. Pa tudi umetno petje se je pri nas v zadnjem času zelo povzdignilo. Ne najdeš je danes skoraj vasice v zadnjih hribih, kjer bi ne imeli vsaj kolikortoliko izvežbanega pevskega zbora.«⁴⁸

»Na veliko soboto že pozno zvečer je prišlo povelje, da moramo nastopiti in sicer: Ogrri skupaj, Nemci skupaj in Slovenci zopet skupaj, nakar smo začeli peti velikonočne in nekatere narodne pesmi. Ker je bil poveljnik Oger, so imeli Ogrri prednost in začeli peti prvi, potem Nemci in nazadnje Slovenci. Ko pa smo nehali, je rekel častniški namestnik: 'Niemand kann so schön singen, wie di Slowenen' ('Nihče ne zna tako lepo peti, kakor Slovenci'). Nato nam je razdelil nekaj prav dobrih

45 *Slovenec* je od maja do septembra 1916 priobčil več notic o enkratnosti zbirke (»Noben drug narod nima niti podobne zbirke. Pošiljajte jo našim vojakom, sedaj je čas, da izpoznajo te naše krasne pesmi tudi vojaki drugih narodov!«), priporočilih vojaškega vodstva (»Slovenske vojaške narodne pesmi za štiri glasove naročilo je pri izdajatelju samo poveljstvo 17. pešpolka čez 100 izvodov. To je dokaz, kako da upošteva tudi vojaško poveljstvo naše junaške pesmi in njihov milino«), povpraševanju (»Tu [na Tirolskem], kjer še stari sneg leži in nas v noge zebe, zapeli bi radi kako vojaško narodno in gotovo dobite še mnogo naročnin«), o načinu naročanja, pošiljanja in možnostih plačila. *Slovenec* 44, 27. 5. 1916, 7; 17. 6. 1916, 6; 26. 6. 1916, 5; 5. 7. 1916, 5; 28. 8. 1916, 5; 16. 9. 1916, 6.

46 »Fran Marolt. Slovenske vojaške narodne pesmi za štiri glasove so šle že v čez 1000 izvodih med slovenske junake in bratske hrvatske. Kako veliko je zanimanje zanje, kaže dejstvo, da se jih je v komaj treh mesecih toliko prodalo. Tudi gg. organisti so naročili pri izdajatelju že mnogo izvodov. To dokazuje našo zavest.« *Slovenec* 44, 20. 7. 1916, 4. O nakladah muzikalij na splošno ni veliko podatkov. Iz poročila občnega zbora Društva za zgradbo učiteljskega konvikta za leto 1914 razberemo, da je društvo dalo natisniti 3. zvezek Žirovnikovih dvoglasnih *Narodnih pesmi za mladino* v 10.000 izvodih. Obračun za zalogo knjig Učiteljske tiskarne izpričuje, da so s prodajo 1560 izvodov prejeli 312 kron, s tiskom 10.000 izvodov pa so imeli 730 kron stroškov. *Učiteljski tovariš* 55, št. 1 (15. 1. 1915): 2–3.

47 Poročilo o odhodu črnovojniki ob spremstvu večtisočglave množice ljudi s kolodvora v Gorici, 21. maja 1915. *Slovenec* 43, 21. 5. 1915, 3.

48 »Naša pesem«, *Pozdrav iz domovine našim vojakom na bojišču* 1, 25. 4. 1916, 1–2.

*smodk. Zatorej, slovenski fantje: Glavo visoko! Skloni jo samo takrat, kadar žvižga sovražna krogla v smeri proti tebi.*⁴⁹

»Čeravno so žalostni časi, pa vendar mi slovenski fantje ne izgubimo korajže in si večkrat zapojemo kakšno slovensko pesem, največkrat pa to: 'Le naj ropoče in bobni, iz tisoč topov naj gromi, naj krogle križem švigajo, Slovenci ne pobegnemo!'⁵⁰

»Tukaj smo štirje Slovenci [...] Edina naša zabava je, da včasih malo zapojemo, ker petje je še zmeraj moje veselje. Vsak večer se malo porazvedrimo s petjem, dasi se nam nekateri čudijo, češ, kako moremo prepevati v tujini v takih razmerah. Toda kranjski Janezi smo zmerom veseli. Najlepša se nam zdi pa znana pesem: Iz stolpa sem se zvon glasi, ko vlega mrak se po vasi. Le zvon iz temnih lin, le vzbujaj mi na dom spomin! Zato pa zvon le zvon mi, na tuji zemlji doni mi.⁵¹

»Oglasile so se citre. Pod spretno roko Ivanovo se je oglasila vesela poskočnica. Sledili so še nekateri lepi komadi. [...] Stopili smo v krog in zadonela je dobro znana: 'Tiha luna jasno sije, duh moj misli na svoj dom ...' Požirek vina nam je pomagal, da smo zapeli skoro vse slovenske pesmi, ki so nam bile znane. [...]»⁵²

»Domača pesem! Lepa je v domači vasi, ko jo fantje zapojejo v noči, a še vsa drugačna je na tuji zemlji. In tudi drugače se poje kot doma, tu poje, kdor doma ni nikoli pel.⁵³

Pevovodja zbora Ljubljanski zvon in skladatelj Zorko Prelovec (1887–1939) je bil leta 1915 kot slovenski enoletni prostovoljec poslan »med neki gališki polk«, od koder se je oglašal v *Slovenski narod*. Vodil je oktet pretežno čeških pevcev, s katerim je nastopil na dobrodelnem koncertu v Velikem Varadinu, o čemer so v članku z naslovom »Slovenska pesem v ogrski koncertni dvorani« poročali slovenski časniki.⁵⁴

»Tudi moje misli so vedno doma. Zvečer, ko posije mesec na zemljo, ki še nikdar ni bila tako napita človeške krvi kot baš sedaj, mi pride na misel ona lepa, ponarodela slovenska pesem. Da bi imel svoje pevce tu, bi jo takoj zapeli: Tiha luna jasno sije, – duh moj misli na svoj dom, – srce zanj'ga strastno bije, – bogve kdaj ga videl bom? – Vmes so hribi in doline, – vmes šumenje bistrnih rek, daleč, daleč so planine, daleč Save je iztek.«⁵⁵

»Slovenec brez petja ne more živeti. Imamo kvartet, ki je nastopil že v dveh mestih na koncertnih večerih, prirejenih v korist sirotam padlih vojakov. Vsakokrat je bila zbrana elita, mnogo častništva in vojaštva. Slovenske pesmi so jako ugajale, niso jih

49 Notica v rubriki Razne vesti. »Slovenska pesem«, *Tedenske slike* 3, 14. 6. 1916, 361–362.

50 Pismo domobranca Franca Grabnerja iz Maribora. Citirano besedilo je 6. kitica *Popotnice vojske* A. M. Slomška. »Slovenci ne pobegnemo«, *Slovenski gospodar* 49, 29. 7. 1915, 2.

51 Iz pisma vojaka Janeza Travna iz Nove Oselice nad Škofjo Loko ženi, objavljeno v rubriki Slike in črtice z bojišč. Citirano besedilo je pesem Antona Funtka *O mraku*, ki jo je uglasbil Gustav Ipavec. »Kako se mi je godilo v Albaniji«, *Domoljub* 29, 22. 6. 1916, 338–339.

52 Poročilo iz Boke Kotorske je poslal neznani S. S. Citirano besedilo je uglasbil Davorin Jenko. »Naši mornarji v Boki Kotorski«, *Slovenec* 45, 19. 5. 1917, 7.

53 Iz pisma »nekega praporščaka« v podlistku. »Mirni dan na fronti«, *Slovenec* 43, 11. 11. 1915), 2.

54 Prim. *Slovenski narod* 48, 9. 10. 1915, 4; *Slovenec* 43, 18. 10. 1916, 5; *Straža* 7, 18. 10. 1915, 3; *Učiteljski tovariš* 55, št. 16 (29. 10. 1915): 5; *Glas naroda* 23, 17. 11. 1915, 5.

55 Pismo je Zorko Prelovec napisal 20. julija 1915. Citirano besedilo je uglasbil Davorin Jenko. Zorko Prelovec, »Pismo iz ogrske puste«, *Slovenski narod* 48, 28. 7. 1915, 3.

»mogli prehvaliti. Zlasti otožna 'Fantje se zbirajo, v vojsko marširajo' je vsakomur pri srcu, dasi besed ne razume. [...] Pri vsakem nastopu mislim na pevski zbor 'Ljubljanskega zvona', ki bi imel letos praznovati 10-letnico svojega obstanka. Toda pevci so razkropljeni, pevovodja daleč od Ljubljane ...«⁵⁶

Slovenec je povzel pripoved, ki so jo dopisniku zagrebških *Novin* pripovedovali vojaki na Podgori, 31. decembra 1915:

»Tako nam teko dnevi. Nekaj časa pojemo, nekaj časa se bijemo. Kdor ostane živ, jutri zopet poje. Tu na fronti – približno 50 korakov od Italijanov – najdeš po jamah vsa mogoča glasbila: kitaro, violino, harmoniko, tamburico – celo diple sem videl in piščali. Samo gosli še nisem videl. No, te pridejo na vrsto po vojni, ko se bodo pesmi sestavljale! [...] Petje jako povzdiguje vojakov duh. Odrvrne ga vsaj za kratek čas od onih silnih in strašnih muk, ki ga obdajajo. Zato je naš poveljnik N. odredil, da pride godba prav sem na fronto. Topovi store svoje, godba pa tudi svoje.«⁵⁷

Odlomek nekega drugega pisma sporoča: »[...] Včeraj na večer smo prišli vsi izmučeni in sneženi s patrolje. Kaj se zmisli Laščan (korporal)? Vzame harmoniko, drugi trompeto in že smo imeli godbo. Laščan je rekel: 'Danes smo utekli smrti, bodimo veseli!' In vsi so zapeli: 'Ko na polju rožce razcveto, / fantje iz vojske dam gredo ...' Čeprav trpimo, smo vseeno vedno dobre volje in veselo pojemo, ko gremo v boj in ko gremo iz njega.«⁵⁸

Vojaki so znanim napevom podlagali nova besedila. V *Tedenskih slikah* so objavili pesem *Brata dva* brez navedbe avtorja, ki se je pela po ljudski *Oj, ta soldaški boben*.⁵⁹ V pesmih so se bohotili tudi preprosti in učinkoviti propagandni stereotipi, ki so demonizirali nasprotno stran.⁶⁰ Slovenec je v podlistku Vojaške številke konec septembra 1915 objavil zbadljivo pesmico vojaka Vida Ambrožiča, ki naj bi »še tisti večer dobila skladatelja, ki jo je zakrožil prav po domače.«⁶¹

56 Zorko Prelovec, »Pismo iz ogrske puste«, *Slovenski narod* 48, 30. 10. 1915, 11.

57 Krajša poročila v rubriki Vojska z Italijo. *Slovenec* 44, 7. 1. 1916, 4.

58 Slovenec je v podlistku »Iz vojne« objavil pismo, ki ga je vojak dragonec Rihard Drolle poslal svojim sestram v Ljubljano. *Slovenec* 43, 6. 2. 1915, 1.

59 Besedilo pesmi obsega šest kitic: »Umrla sta na Laškem, / oh, na Laškem brata dva, / zadela jih je krogla, / kdo pa zdaj njih grob pozna? / Pa nista vkup šla z doma, / drugo pot je vsak šel v boj, / zdaj brata spet sta skupaj, / skupaj našla sta pokoj. / Globoko tiho spita, / sred krvavega polja, / sinove ene majke, / eno majko našla sta. / Vesela, črnolasa / in pa še tako mlada, / umrla sta na Laškem, / oh, na Laškem brata dva. / Ko smrt jih je zajela, / luč oči ugašala, / ni mati jih objela, / brez slovesa tja sta šla. / Na prsih nosi mati / težek križ in poln gorja – / umrla sta na Laškem, / oh, na Laškem brata dva. *Tedenske slike* 3, 19. 4. 1916, 238.

60 »Slovenec je rad vesel, zato si s tovariši včasih zapojemo kako narodno. Imamo pa tudi svoje pesmi, ki smo jih sami zložili. Ena izmed njih se tako-le začne: Na visoki planinci jaz tukaj stojim, streljam Taljane, na smeh se držim.« *Slovenski gospodar* 39, 19. 8. 1915, 1.

61 »Naši vojaki pojo«, *Slovenec* 43, 29. 9. 1915, 2-3. Zbadljivka z naslovom *A, a, a, zdaj urca je prišla* je postavljena za štiri moške glasove in ima pet kitic besedila (»A, a, a, / zdaj urca je prišla; / lep že čas smo hrepeneli / po Ljubljani lepi beli, / po Gorici in po Trsti, / zdaj dobimo vse po vrsti. / A, a, a, / zdaj urca je prišla. / E, e, e, / tam bratje nam žive; / mi jih mor' mo odrešiti, / tuj'ga jarma oprostiti; / skup, kar duha po polenti / vsi k Ital'ji iredenti, / e, e, e, / vsi bratje in sestre! / I, i, i, / mi smo polentarij; / naš Vittor Emanuele / nam je strogo dal povelje: / 'Lepe kraje ima Sciavo, / marš in mu razbijte glavo,' / i, i, i, / mi k' smo polentarij! / O, o, o, / pa to ni prav lahko; / maledeto Sciavo noče / umakniti se od Soče; / zbita naša je butica, / maša pa še ni Gorica; / o, o, o, / to ni tako lahko! / U, u, u, / mi gremo kar domu; / naš Vittór Emanuele, / sam naj z vragom vojsko pelje; / in D' Annunzio in Salandra, / ki najrajši zadaj vandra, / u, u, u, / mi gremo pa domu!«). »Ta vesela' od polentarijev«, *Domoljub* 40, 7. 10. 1915, 582.

»Cerkvena pesem naj bo molitev«

Vojnim razmeram se je prilagajala tudi revija *Cerkveni glasbenik*, ki je leta 1914 izhajala že 37. leto. Od 1911 jo je urejal Stanko Premrl (1880–1965), duhovnik, *regens chori* ljubljanske stolnice in ravnatelj orglarske šole. V decembrski številki 1914 je objavil prvo poročilo »z bojnega polja«, v naslednjih štirih letih je v stalni rubriki Organistovske zadeve redno objavljaval vesti o vpoklicanih organistih in glasbenikih (»[Naši] organisti [in glasbeniki] v vojski«). Mnogi so uredniku pošiljali pozdrave in daljša poročila s fronte, med njimi tudi mlad študent prava Heri Hirschman, ki je nekoč pismu priložil v bližini fronte napisano skladbo.⁶² Organist in skladatelj Karlo Adamič je iz vojašnice v avstrijskem Rottenmannu pisal: »Življenje naše je različno, a tudi kljub težkočam in skrbem še nismo duševno obupali, nego si večkrat iščemo utehe v naši lepi slovenski pesmi.«⁶³

Med osrednje strokovne članke je urednik uvrščal razprave o vlogi cerkvene glasbe in pomenu cerkvenega petja obče in še posebej med vojno, o cerkveni pesmi in petju po liturgičnih predpisih, o moderni glasbi v cerkvi in o disonanci. Posegal je tudi na področje glasbene pedagogike in odmeril mesto nizu člankov o metodiki pevskega pouka.

Strani revije so polnile predvsem poročila o petju na cerkvenih korih in ob cerkvenih praznikih (dopisi iz Ljubljane, Idrije, Renč, Repenj, Kamnika, s Koroškega itd.). Z molitvijo in petjem cerkvenih pesmi so verniki izražali svoja religiozna in domoljubna čustva, častili Marijo – zavetnico slovenskih vojakov – ter izrekli prošnje za blagor svojih mož, sinov, očetov in bratov, ki so morali z domov.⁶⁴ Urednik je zapisal: »Cerkveno petje in glasba imata zdaj v vojnem času gotovo še posebno važno nalogo, da dvigneta žalostna in potrta srca k Bogu, Gospodu vojnih trum, in jim dajeta potrebne tolažbe. Z gorečimi molitvami vernikov za zmago – če je božja volja – in za dosego skorajšnje-ga miru naj se druži v isti gorečnosti in vstrajnosti tudi pobožno cerkveno petje.«⁶⁵ O neomajnosti pevcev priča poročilo lazarista Franca Pirca o petju cerkvenega zbora ob frontni črti v Mirnu pri Gorici, napisano 21. aprila 1916:

»Imam še cel mešani zbor: Pojemo latinske maše, kot prej. Naučili smo se celo več pesmi iz Slava presvetli Evharistiji in drugih. Učimo se seveda pod granatami, pojemo pod granatami (med sveto mašo večkrat granate čez nas frče), pa to nam ne vzame korajže. Bo menda redka fara na Slovenskem, kjer bi bil zbor še tako poln (4 moški z menoj vred, ki sem obenem organist in tenorist, zraven mene še drug tenor in dva basista, zraven še 7 ženskih glasov) in zraven še v takih razmerah.«⁶⁶

62 Heri Hirschman (1895–1962) je po vojni prevzel materin priimek Svetel. Leta 1915 je bil mobiliziran in z domobranskim pehotnim polkom št. 27 poslan na Tirolsko. Leto pozneje je padel v italijansko vojno ujetništvo, od koder se je vrnil šele marca 1920. Po lastnem pričevanju je čas ujetništva izrabil za glasbene študije.

63 »Naši organisti in glasbeniki v vojski«, *Cerkveni glasbenik* 38, št. 10 (1915): 118–119.

64 V enem od objavljenih pisem je napisal: »Ne vem, če bo veliko prilike moliti v boju – ker se mora silno pozornost vedno obračati na boj. Čim več jih moli, tem milostljivejši bo naš Gospod vseh vojska. V zaupanju na njegovo dobroto in milost bom zapustil notranje dežele in odšel v božji volji pred sovražnika«. »Naši organisti in glasbeniki v vojski«, *Cerkveni glasbenik* 38, št. 9 (1915): 109–110.

65 Stanko Premrl, »Vojska in cerkvena glasba«, *Cerkveni glasbenik* 38, št. 1 (1915): 10–11.

66 Pismo je bilo objavljeno v rubriki Dopisi. *Cerkveni glasbenik* 39, št. 4 (1916): 58.

Presunljiva so pisma bralcev, predvsem vojakov in beguncev iz evakuiranih krajev v neposredni bližini fronte, ki jih je urednik objavil v celoti. H pesmi so se zatekali po tolažbo, v njej so iskali mir in spokojnost doma.

»[...] Ne smemo se spominjati na naše lične cerkvice, na naše milodoneče zvonove [...], katerih sedaj ni več; ne smemo se spominjati na naše pevske kore in orglje, ob katerih zvokih so se iz naših grl glasile ubrane slovenske pesmi ter budile in večale pobožnost vernikov. Vse je minilo, vse je proč, vse na kosih pomešano, z drobci granat in šrapnelov. Lepa Primorska – puščava, razvalina! Vse nam je ugrabil sovražnik, vse! [...] A nekaj nam le ni mogel ukrasti in nam na veke ne bude iztrgal: verno slovensko srce in slovensko pevsko grlo.«⁶⁷

Vojna se zrcali tudi v izboru objavljenih novih cerkvenih skladb s pripisom »za vojni čas«.⁶⁸ Med njimi je tako glasbeno kot izvajalsko zahteven *Requiem* na Dunaju delujočega Emila Hochreiterja,⁶⁹ kot preproste cerkvene pesmi za petje cerkvenega občestva (prim. Priloga 1). Marca 1915 je urednik na prošnjo vikarja in skladatelja Vinka Vodopivca iz Kromberka objavil njegovo *Pesem ob času vojske*.⁷⁰ Sredi leta 1917 je objavil sedem pogrebniških pesmi Antona Foersterja za mešani zbor – navkljub navadi, da nagrobnice poje moški zbor –, saj je moških glasov, predvsem po podeželju, že močno primanjkovalo.

Ob tem se zastavlja vprašanje, koliko bralcev je imel *Cerkveni glasbenik* in ali jih je uspel obdržati tudi med vojno. Urednik je leto 1915 zaključil z ugotovitvijo, da se obseg revije ni zmanjšal, kot bi zaradi razmer upravičeno pričakovali, da pa številni naročniki revije ne morejo prejemati in da so se zaradi preseljevanja mnoge odposlane številke tudi porazgubile. V naslednjih letih se je *Cerkveni glasbenik* zaradi druginje in povečanih stroškov izdajanja srečeval z velikimi finančnimi težavami, zato je uredništvo opozarjalo naročnike k poravnavi naročnine. Za leto 1917 so bili poimensko naštetni vsi, ki so naročnino plačali, ob tem pa do sredine leta 1918 dolga za preteklo leto še vedno ni poravnalo 175 naročnikov – revija je torej imela nekaj več kot 500 naročnikov. Iz seznamov je razvidno, da so jo prejeli župnijski uradi, župniki in kaplani, samostani, organisti, profesorji, učenci orglarske šole in učiteljski učenci, pa tudi vojaški kurati organisti-črnovojniki in enoletni prostovoljci.

Ovire pri izdajanju so bile tudi povsem tehnične narave. Glasbeno prilogo in časopis je tiskala Zadružna tiskarna v Ljubljani. Notni zapis je bil vselej lep, pregledno

67 Franjo Črnigoj, »Begunski glas iz Brucka ob Litvi«, *Cerkveni glasbenik* 40, št. 1–2 (1917): 14.

68 Stanko Premrl je jeseni 1914 v glasbeni prilogi št. 8/9 pomenljivo objavil himno *Bog ohrani, Bog obvari nam cesarja, Avstrijo* za orgle.

69 Za *Requiem* je bilo zapisanih precej kritičnih besed na račun njegove modernosti. V uredništvu so bralce spodbujali, naj se naučijo vsaj kak odlomek, in upali, da se bo tu in tam vendarle izvajal tudi v cerkvi. Hochreiter je delo tudi instrumentalno za 2 flavti, 3 klarinete, 2 fagote, 4 rogove, 3 tri trobente in 3 pozavne s harfo *ad lib.* Prim. »Naše priloge«, *Cerkveni glasbenik* 38, št. 7/8 (1915): 92.

70 Urednik je pripisal: »Namenjena je za ljudsko petje. Na Goriškem jo že pojo. Upeljimo jo vsepovsod!«, »Naše priloge«, *Cerkveni glasbenik* 38, št. 3 (1915): 43. O tem tudi odlomek iz ohranjenega pisma Vinka Vodopivca Premrlu: »Če je mogoče, daj natisniti v 3. številki Cerkv. glasbenika mojo 'Pesem ob času vojske'; zelo bi ti bil hvaležen. Saj Hochreiterjevemu Requiemu nič ne škodi, če pride številke bolj kasno. Boš pa gotovo mnogim ustregel, ki si želijo lahko izvedljivo cerkveno pesem za vojskin čas. Foersterjeva je pretežka za deželne pevske zборе.« Pismo Vinka Vodopivca Stanku Premrlu, Kromberk p. Solkan, 26. 2. 1915, Stanko Premrl, Kronika-Korespondenca, NUK, Glasbena zbirka.

in natančno postavljen. Vendar je že v dvojni številki za julij/avgust 1916 uredništvo sporočilo, da »je vojska vzela stavca za note«. Namesto 8 strani je glasbena priloga dvojne številke imela le 4 (naslednja enojna številka revije je imela zato dvojno prilogo). V številki za oktober/november 1916 pa beremo, da je »vojska pobrala vse stavce, ki znajo note staviti«. Notno prilogo so poslej s precejšnjimi zakasnitvami tiskali na Dunaju v delavnici Waldheim–Eberle.

»Vojaška godba je svirala patriotične koračnice«

Cerkveni glasbenik, literarni mesečnik *Dom in svet* ter mnogi časniki so bralce seznanjali o koncertih in drugih prireditvah z glasbenim programom, ki so jih v času vojne v Ljubljani in v drugih slovenskih mestih prirejela društva, združenja ter ljudske in meščanske šole v dobrodelne namene. Ljubljanska Glasbena matica in Filharmonična družba sta vzdrževali koncertne sezone in nekaj koncertov so ljudje še dolgo pomnili kot velike glasbene praznike.

Časniki so občasno vabili na promenadne koncerte, ki so jih v mestih z vojaščino prirejale vojaške godbe.⁷¹ Tudi vojaški glasbeniki so prirejali dobrodelne koncerte,⁷² sodelovali so pri koncertih drugih organizatorjev in na zabavnih prireditvah⁷³ ter igrali v sprevedih. Godbe so se menjavale in v poročilih po letu 1915 le še izjemoma najdemo tudi njihova imena, še redkeje imena njihovih kapelnikov. V prvi polovici leta 1917 v Ljubljani ni bilo nobenega vojaškega orkestra, zato so meščani pozvali župana, naj se zavzame za ponoven prihod glasbenikov.⁷⁴ *Slovenec* je pisal: »Kakor čujemo, imata naša domača pešpolka št. 17 in 2. gorski strelski polk sedaj jako dobri godbi. Ali bi ne bilo mogoče izposlovati, da pridete godbi za nekaj časa v Ljubljano ter nam priredite nekaj javnih koncertov?«⁷⁵ Glasbeni sporedi v objavljenih napovedih po večini niso bili

71 Vojaška godba je največkrat igrala v ljubljanskem parku Zvezda. Časniki so najavljali: »Promenadni koncert godbe našega 17. pešpolka bo danes od 5. do 7. ure pop. v Zvezdi.« *Slovenec* 43, 8. 5. 1915, 8; »Vojaška godba, ki se sedaj nahaja v Ljubljani, koncertira, če je ugodno vreme, vsak dan od 6. ure zvečer v 'Zvezdi'.« *Slovenec* 43, 4. 8. 1915, 5; »Promenadni koncert vojaške godbe bo v 'Zvezdi' v četrtek od pol šestih do pol sedmih in v nedeljo od pol 12. do pol 1. ure.« *Slovenec* 44, 12. 4. 1916, 5; »Danes popoldne od 6. do pol 8. ure bo v Zvezdi koncertirala vojaška godba.« *Slovenec* 45, 21. 8. 1917, 3; »Zopet enkrat vojaški promenadni koncert v Ljubljani. Že dolgo vrsto mesecev v Ljubljani nismo slišali vojaške godbe. Z namenom, da sodeluje pri dobrodelnih prireditvah 'Karlovega tedna', zanalasč od polka poslana v Ljubljano je v soboto semkaj prispela popolna godba našega domačega črnovojniškega pešpolka št. 27, in bo do 18. t. m., ko se zopet povrne k svojemu polku, priredila več promenadnih koncertov.« *Slovenski narod* 51, 6. 5. 1918, 3; »Promenadni koncert priredi vojaška godba našega domačega črnovojniškega pešpolka št. 27, jutri ob enajstih dopoldne v Zvezdi. Kakor pri vseh njenih dosedanjih promenadnih koncertih, je tudi na sporedu jutrišnjega nekaj slovenskih skladb. [...]« *Slovenec* 46, 11. 5. 1918, 3.

72 V letu 1915 sta združena vojaška orkestra 17. in 97. c. kr. pehotnega polka z okoli 70 glasbeniki v Ljubljani priredili tri koncerte v dobrodelne namene, in sicer 28. februarja v *Tonhalle* v prid Rdečemu križu ter 19. in 25. marca v Deželnem gledališču na korist vojne oskrbe. Na obeh koncertih v gledališču so igrali tudi novo delo Viktorja Parme, predigro k baladi za soliste, zbor in orkester *Schone Adeleide (Lepa kumica)*. Prim. *Slovenec* 43, 23. 2. 1915; 2. 3. 1915; 15. 3. 1915; 22. 3. 1915; 23. 5. 1915; 27. 5. 1915; *Laibacher Zeitung* 134, 23. 3. 1915, 303. V Trzinu je vojaštvo priredilo ljudsko veselico v korist vdovskega sklada. Vojaška godba je igrala na trgu, pred župniščem in pred občinskim uradom. *Slovenec* 45, 21. 8. 1917, 3.

73 Prim. Cerkveni koncert v novomeški kapiteljski cerkvi v korist vdov, sirot in vojnih invalidov, na katerem je igrala »slavna vojaška godba 87. pešpolka«. *Slovenec* 44, 31. 1. 1916. Dobrodelni koncert v Krškem, na vrtu hotela Gregorič, »pri katerem svira polnoštevila vojaška godba c. in kr. pešpolka št. 58 iz Zagreba. Čisti dobiček v korist za popotresu oškodovnim v okraju Krško.« Veselica s koncertom, srečelovom, »šaljivo razstavo in šaljivo pošto« v Ilirski Bistrici, pri kateri je sodelovala vojaška godba. Priredila jo je podružnica Rdečega križa na sejmšiču. *Slovenec* 45, 6. 7. 1917, 3.

74 Sejo ljubljanskega občinskega sveta 8. maja 1917 je vodil župan Ivan Tavčar. *Slovenec* 45, 9. 5. 1917, 2.

75 Notica v rubriki Ljubljanske novice. »Godbe pri naših domačih polkih«, *Slovenec* 45, 18. 6. 1917, 5.

navedeni, so pa poročila izpostavila novitete znanih avtorjev, ki so še posebej vabile radovedne, zabave željne poslušalce.

V začetku aprila 1916 je godba 97. pehotnega polka iz Trsta na nedeljskem promenadnem koncertu v Zvezdi prvič v Ljubljani igrala koračnico *Straža ob Soči*, ki jo je za svoj orkester zložil kapelnik, Madžar Franz Zitta.⁷⁶ Od takrat je ljubljanski časnik *Laibacher Zeitung* koračnico v priredbi za klavir z nemškim naslovom *Die Wacht am Isonzo* oglaševal v zalogi knjigarne Kleinmayr in Bamberg.⁷⁷ V drugi polovici leta je oglaševal tudi Zittovo koračnico *Die neue Bora*.⁷⁸ Obe sta izšli pri tržaškem glasbenem založniku Schmidlu.

Domoljubne vojaške koračnice so bile med meščani zelo priljubljene že pred vojno, zato jih je podjetni ljubljanski založniki Richard Drischel izdajal v priredbah za klavir z živobarvnimi ilustriranimi naslovnici.⁷⁹ Viktor Parma je kot odmev dogajanja na Balkanu leta 1912 izdal *Balkansko koračnico*, konec leta 1914 pa so *Novi akordi* objavili njegovo koračnico *Straža ob Savi*, posvečeno zagrebškemu 25. domobranskemu pehotnemu polku, ki jo je na svojih promenadnih koncertih leta 1912 že igrala *Slovenska filharmonija*.⁸⁰ Med vojno je Parmova priljubljena koračnica *Mladi vojaki* za klavir s petjem *ad libitum* z dodanim nemškim prevodom besedila izšla tudi pri dunajski založbi Mozartov dom.

V maju 1917 so časniki priobčili vsebino pisma, ki je prispelo na Parmov dunajski naslov.⁸¹ Parma je namreč zložil koračnico na čast imenovanju cesarjeviča Ota Habsburškega za pokrovitelja (imetnika) 17. pehotnega polka (24. 11. 1916), poveljstvo dopolnilnega bataljona iz Judenburga pa mu je v pismu sporočilo, da je koračnico sprejelo. Zapisali so, da bo koračnico najprej igral »skromni orkester«, s katerim razpolaga bataljon, nato pa bodo »poskrbeli za ves potreben material ter poslali koračnico polku na bojišče, da jo bo tamkaj izvajala polna polkovna glasba«. ⁸² Koračnici so napovedali, da se bo med ljudmi priljubila še hitreje kot njegovi *Mladi vojaki*. Pozneje so poročali, da se je Parmova *Koračnica polka Cesarjevič oz. Cesarjevičeva koračnica* v polku »kar

76 Poročilo v rubriki Ljubljanske novice: »Promenadni koncert v Zvezdi zadnjo nedeljo, ki ga je proizvajala neka tu bivajoča vojaška godba, je nudil bogat vzpored. Med drugim je godba igrala prvič v Ljubljani koračnico 'Straža ob Soči'. Besedilo je zložil v Ljubljani dobroznani stotnik g. Milan Matić, uglasbil pa jo je vojaški kapelnik g. Zitta.« »Straža ob Soči«, *Slovenec* 44, 6. 4. 1916, 5. Viri izpričujejo več pesemskih besedil in uglasbitev po zgledu nemške domoljubne pesmi iz začetka 19. stoletja *Die Wacht am Rhein* (*Straža na Soči, Straža ob Soči, Straža ob Adriji, Straža na Savi*).

77 Besedilo časopisnega oglasa se glasi: »Soeben erschienen: / Der tapferen Isonzo-Armee u. ihrem glorreichen / Führer Sr. Exzellenz General der Infanterie / Svetozar Boroevič von Bojna / in Ehrfurcht gewidmet / Die Wacht am Isonzo / Marschlied / Musik von Franz Zitta. / Text von Milan Matić-Myron. / Preis K 1'80, mit Postzusendung K 1'90 / Vorrätig in der / Buch-, Kunst- und Musikalienhandlung / Ig. V. Kleinmayr & Fed. Bamberg / Laibach, Kongreßplatz Nr. 2.« Oglas je bil objavljen najmanj 14-krat. Prim. *Laibacher Zeitung* 135, 14. 4. 1916 do 29. 8. 1916.

78 Koračnico so označili za novi slager. »Im frischen, fröhlichen Sechssachtel-Marschtakt sprudeln die Klänge heraus und atmen Heiterkeit und Sorglosigkeit und verspricht dieses Stück ebenso wie die 'Wacht' überall beliebt zu werden.« *Laibacher Zeitung* 135, 9. 9. 1916, 1522.

79 V Drischlovi zalogi so v letih 1909 in 1910 za klavir izšle koračnice: Wladimir Lallak, *Maschinengewehr-Marsch, Soldatenlust*; Anton Jakl, *Rückkehr aus dem Manöver, Ohne Militär kein Leben, Fahnenwacht, Viribus unitis, Waffenruf, Regiment po cesti gre*. Drischlova prodajalna muzikalij je bila v stavbi Filharmonične družbe (*Tonhalle*) na Kongresnem trgu.

80 Viktor Parma, *Balkanska koračnica* (Ljubljana: Narodna knjigarna, 1912); Viktor Parma, »Straža ob Savi«, *Novi akordi* 13, 4 (1914): 25–27. Prim. *Slovenski narod* 45, 31. 7. 1912, 3; *Slovenec* 40, 12. 8. 1912, 5.

81 Prim. Igor Grdina. »Parma, Viktor Marko Anton«, v *Med domom in svetom*, ur. Igor Grdina, 179–210. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.

82 »Viktor Parmova 'Cesarjevičeva koračnica', *Slovenec* 45, 18. 5. 1917, 5. Enak članek je objavil tudi *Slovenski narod* 50, 18. 5. 1917, 5. Prim. tudi *Tedenske slike* 4, 23. 5. 1917, 245; »Novo priznanje«, *Domoljub* 30, 24. 5. 1917, 244.

udomačila« in je »vedno na sporedu polkovne godbe« ter da bo izšla, »kakor hitro to dopuste izboljšane tiskarske razmere.«⁸³

Podobno sporočilo je prejela mlada učiteljica Ervina Ropas (1890–1962) iz Novega mesta, skladateljica priložnostne koračnice *Živel naš pešpolk »Cesarjevič«*.⁸⁴ Skladbo za klavir brez besedila je izdala v samozaložbi, natisnili so jo v tiskarni Eberle na Dunaju. V prodaji je bila od srede aprila 1917 pri skladateljici in v knjigarnah po dokaj visoki ceni 2.5 krone.⁸⁵ Časopisi so jo dalj časa propagirali, tako z oglasi kot z daljšimi pohvalnimi poročili.⁸⁶

V nizu posvetitvenih koračnic pehotnega polka Cesarjevič je bila tudi koračnica *Naprej naš polk, Cesarjevič!*, ki sta jo avtor glasbe – nadzornik južne železnice v Ljubljani in glasbenik – Leopold (Lavoslav) Pahor in avtor besedila Anton Funtek poslala v odobritev na cesarski dvor. Poročali so, da je cesarica skladbo sprejela ter dovolila njen natis za klavir in za moški zbor s klavirsko spremljavo in slovenskim besedilom, ozaljšan s cesarjevičevo podobo in priloženim posvetilom.⁸⁷ Koračnico je v Ljubljani prvič zaigrala vojaška godba 27. domobranskega (črnovojniškega) pehotnega polka na promenadnem koncertu v Zvezdi maja 1918,⁸⁸ do napovedane izdaje pri Katoliški bukvarni pa ni prišlo.⁸⁹

Kako so polkovne godbe dobivale koračnice za svoj repertoar izpričuje ohranjena beležnica Antona Jakla.⁹⁰ Anton Jakl (1873–1948) je bil uradni sluga v takratni deželni študijski knjižnici v Ljubljani in nekdanji vojaški glasbenik. V letih pred vojno so bile

83 »Koračnica polka Cesarjevič«, *Slovenec* 45, 2. 11. 1917, 4. Koračnica se je ohranila v prepisu za klavir. *Kronprinz-Marsch für Klavier komponiert und dem k. u. k. Infanterieregiment »Kronprinz« Nr. 17 achtungsvoll gewidmet von Viktor Parma*, rokopis, NUK.

84 V članku citirano besedilo pisma: »Nemško besedilo se glasi slovensko: 'Na bojnem polju, 26. aprila 1917. – Velečenjena gospodična! Danes je došla h polku na bojno polje od Vašega blagorodja zložena koračnica: Živel naš pešpolk 'Cesarjevič'! S prav posebnim veseljem in ponosom smo pozdravili vsi, ki stojimo v bojnih vrstah in pripadamo h polku 'Cesarjevič' to posebno poklonitev in počastenje navdušene in prijazne Kranjce. Zato se požurim, da se Vam, velec. g., v imenu našega celega polka najtoplejše zahvalim. Po dovršeni instrumentaciji – Vaše, na tako ljubeznjiv način nam poklonjene koračnice, – katero izvede naš kapelnik, bode nas, ki stojimo na izdajalskih tleh, melodija te lepe koračnice navduševala za novo delo v blagor naši lepi očetnjavi Avstro-Ogrski, v čast naši ljubi Kranjski deželi in njenim vrlim, cesarju zvestim prebivalcem. Ponovno se Vam v imenu vseh h polku 'Cesarjevič' spadajočih tople zahvaljujem ter pošiljam iz bojnega polja najvdanejšje pozdrave prijazni stvariteljici naše 'koračnice-ljubljenske'. Znaniti se kmalu vrnemo z živahno koračnico v našo ljubo domovino.« Pismo je podpisoval poveljnik, polkovnik Hugo pl. Ventour. *Dolenjske novice* 33, 24. 5. 1917, 35. Prim. tudi *Slovenski narod* 50, 15. 5. 1917.

85 »Živel naš polk Cesarjevič!«, *Dolenjske novice* 33, 19. 4. 1917, 15.

86 »Z bojišča se poroča: Sloves koračnice, ki jo je uglasbila gdpč. Ropasova, je dospel že na bojišče. Eden častnikov nekega maršbataljona našega pehotnega polka 'Cesarjevič' je bil naročil na novo izšlo koračnico gpdč. Ropasove. Lahko vam poročam, da je ta koračnica napravila vsem častnikom najboljši užitek. Imamo namreč star, žal že nekoliko razglašen klavir in na njem nam je naš bataljonski zdravnik zaigral to novo koračnico. – Večkrat jo je moral ponavljati. Mladi gospodični skladateljici čast in hvala! Od nje se lahko pričakuje še mnogo lepih del.« »Koračnica gospodične Ropasove na bojišču«, *Dolenjske novice* 33, 7. 6. 1917, 43.

87 »Naprej naš polk 'Cesarjevič'!«, *Slovenec* 45, 29. 9. 1917, 7; »Ein slovenischer Kronprinzmarsch«, *Laibacher Zeitung* 136, 29. 9. 1917, 1–2. Besedilo koračnice: »Naprej grmi junaška četa / čez hrib in dol, čez plan in grič. / To naša kri je brez trepeta, / ponosni polk 'Cesarjevič'. / V deželni kranjski smo rojeni, / sinovi smo planin, poljan; / ves narod tam in ljubezni eni / cesarju je in domu vdan. / Vihar divjaj, pekel rjovi, / bljuvajte strup, klevetniki! / Če kliče dom, smo mi njegovi / bojniki in osvetniki! / Ob tla sovrage samopaše, / pravice Bog je naš vodnik. / 'Za domovino!' geslo naše, / 'Cesarjevič!' naš bojni klik!«

88 Poročilo v rubriki Ljubljanske novice: »[...] Koračnica je v skladu z njenim pevnim besedilom preprosta, pa blaglasna in bo brez dvoma vsestranski prav tako ugajala, kakor se je na mah priljubila našim fantom na bojišču, katerim je namenjena.« *Slovenec* 46, 11. 5. 1918, 3.

89 Skladba se je ohranila v fotografskem posnetku. Naslovnici obeh različic je izdelal slikar Franc Podrekar. »Prvi kaže v levem kotu v medaljonski sliki cesarjeviča v polkovniški opravi in poleg posvetila sličice ljubljanskega mesta, Blejskega in Bohinjskega jezera v narodni ornamentiki; na drugem naslovnem listu pa je poleg posvetila naslikan strumen »Janez«, ko prihaja s planine in vihti razvito zastavo svojega polka.« »Naprej naš polk 'Cesarjevič'!«, *Slovenec* 45, 29. 9. 1917, 7.

90 Anton Jakl, Verzeichniss über verschickte Musikalien, rokopis, Anton Jakl, Kronika, NUK, Glasbena zbirka.

njegove koračnice in venčki ljudskih pesmi, sodeč po številu izdaj za klavir, izredno priljubljeni.⁹¹ V beležnico si je med letoma 1904 in 1912 ter dodatno med 1913 in 1917 vpisoval naslove skladb, ki jih je razpošiljal polkovnim godbam. Zapisal je datum odpošiljanja in datum vrnitve, ponekod je poleg ali namesto datuma vrnitve zabeležil znesek prejemka. Iz opomb je razvidno tudi, da je skladbe pripravil v verziji za pihalni in polni orkester z godali.⁹² V letih 1915 in 1917 je zabeležil prihodek od potpurija *Potovanje po kranjski deželi* (»f. Herrn Babnik / 20 [K] / 7/5. '915«, für Isonzo Salonorchester / 15 [K] / 4/5 '917« in »13/8 '917 Landsturm Infnt. Reg. No. 27 (Blech) / 25 [K]«).

Med ohranjenimi Jaklovimi rokopisnimi partiturami v NUK sta dve skladbi z vojnima letnicama 1914 in 1915 oz. 1916. Mobilizacijo vojakov ob napovedi vojne je pospremil z venčkom *Fantje marširajo s Kranjske dežele*.⁹³ Kranjskemu 17. pešpolku pa je posvetil koračnico *Kranjski Janezi*, ki jo v prepisih najdemo tudi z naslovom *Cesarjevičeva pehota* ali *Kronprinziinfanterie Marsch*.⁹⁴ Na promenadnem koncertu v Zvezdi jo je 20. maja 1918 igrala vojaška godba črnovojniškega pehotnega polka št. 27.⁹⁵

Na fronti je vojaška godba igrala v prvih bojnih črtah, pri pobožnostih,⁹⁶ pa tudi ob grobovih. Na bojišču soške fronte je nastopala tudi v veliki leseni prireditveni baraki, ki so jo zgradili vojaki v Komnu.⁹⁷

»Prišel je zaželjeni čas odhoda na bojno črto. Imamo seboj godca, ki nam je zaigral Radeckega koračnico: med godbo se je razleglo veselo vriskanje. Tako veseli smo prispeli v vas Ž. Ljudje so nas navdušeno pozdravljali in izpraševali: Odkod? [cenzurirano] Vzklíkali so: 'Pa tako veselo gredo, kot na gostijo!'«⁹⁸

»Ne vem, zakaj mi postaja otožno pri srcu ob veseli godbi. Ah, ob drugačnih priklakah je nekdaj igrala godba! Spomnim se, kdaj nam je že igrala na bojišču. Prvič nas je spremljala na fronto. Topovi so že grmeli pred nami, nekoliko neprijetno, ko

91 Prim. op. 79 in Anton Jakl, *Potovanje po kranjski deželi, Našim rojakom, Pozdrav z Bleda, Pozdrav z Dolenske*.

92 Koračnici *Viribus Unitis* in *Ritter von Herz* je na primer 2. 9. 1904 poslal 99 prejemnikom (pehotnim polkom od št. 1 do št. 102), plačilo je prejel od 22-ih, pri osmih je zabeležil vprašaj, ostali izvodi so se verjetno vrnili (dopisane opombe »Streich retour«, »Türkisch retour«, pa tudi »abgeschrieben«).

93 *Fantje marširajo s Kranjske dežele: koračnica*, s pripisom »Partitur für Blechmusik« in podpisom s datumom na zadnji strani »Jakl Anton Ljubljana 18/VII 1914«; *Fantje marširajo s Kranjske dežele: koračnica, op. 43*, s pripisom »Partitur für Streichorchester« in podpisom s datumom »Anton Jakl, Laibach am 11. VII. 1914« (za pihala, trobila in godala).

94 »*Kranjski Janezi: koračnica, op. 45*, s pripisom »Partitur für Militärmusik, Partitura za godbo na pihala« in podpisom s datumom na zadnji strani »A. Jakl, Laibach, am 14. XII. 1915«; *Kronprinziinfanterie Marsch, op. 45*, s pripisom »Partitur für Streichorchester« in podpisom s datumom na zadnji strani »A. Jakl, Laibach, am 14. XII. 1916« (za godala, pihala, trobila in tolkala); »*Kranjski Janezi: koračnica*, s pripisom »Partitura za popolno godbo na godala« (za pihala, trobila, tolkala in godala); »*Kranjski Janezi: koračnica*, s pripisom »Partitura za salonski orkester« (za violino I.mo in obligato, violončelo, kontrabas, flavto, klarinet, trobento, pozavno, harmonij, klavir in tolkala); »*Cesarjevičeva pehota*« (= *Kronprinziinfanterie: koračnica (Marsch)*, op. 45 (za klavir).

95 Najava dveh promenadnih koncertov v rubriki Dnevne vesti. *Slovenski narod* 51, 18. 5. 1918, 5.

96 »Kar se tiče verskih dolžnosti, jih radi izpolnimo, ako imamo čas in priložnost. Tako smo se z veseljem udeležili službe božje, ki se je 9. decembra vršila na prostem, pod milim nebom. Pri sv. maši, ki jo je daroval vojaški duhovnik, je svirala godba 22. pešpolka. Ko je godba zasvirala lepi slovenski napev pesmi 'Pred stolom tvoje milosti', so marsikomu zaigrale solze v očeh; [...]» Pismo iz Boke Kotorske, *Slovenec* 43, 26. 1. 1915, 4

97 Poročilo s slovesnosti ob prvi predstavi 1. februarja 1916 navaja: »Najprej je svirala vojaška godba nekaj komadov. [...] Ko je došel Nj. Visokost nadvojvoda Jožef, je godba zasvirala cesarsko pesem, katero so vsi navzoči stoječ in gologlavi poslušali. [...] Sledila je potem Radeckega koračnica in nato se je začela predstava. Med odmori je svirala vojaška godba razne komade. [...]» *Slovenec* 44, 9. 2. 1916, 5. Prim. tudi »Junaški 27. domobranski pešpolk«, *Slovenec* 44, 19. 2. 1916, 3; Leop. Turšič, »4. februar 1916: otvoritev našega planinskega doma«, *Slovenec* 44, 26. 2. 1916, 1-2.

98 Iz pisma Frana Kosa, »Nad makaronarje«, *Slovenec* 43, 19. 6. 1915, 2.

jih slišiš prvič. V slovo nam je zaigrala tako dobro znani 'triglavski marš'. O, kolikokrat sem ga slišal nekje, ko ga je igral izvrstni zbor in slišal sem ga vsak večer na tamburici zadnje dni, preden sem odšel iz Ptuja. Spomini ...

[...] Vesela godba, zakaj vzbujaš tako žalostne spomine!»⁹⁹

V nekem poročilu o obleganju trdnjave Przemysl na Poljskem, povzetem po poročanju tamkajšnjega časopisa, beremo:

»Tudi na fortih igra godba s sodelovanjem prvovrstnih umetniških moči starega 'dedka' (veliki top), kateremu sekundira sredi fortov in občinstva dobro znana Berta Možnarjeva. Kadar zapoje 'dedek', takrat Rusi preplašeni tiho sedijo, ko se pa oglasi Berta s svojim ogromnim gobcem, takrat pa Rusi zaplešejo kozaški ples, nekateri se valjajo po tleh, drugi pa frčijo visoko v zrak.«¹⁰⁰

Če je danes prva asociacija godbe zvenenje pihal in trobil, je pred 100 leti označevala nekaj povsem drugega. Godba kot pendant petju, glasba brez besedila, je v spreobrnjeni zvočni krajini, kjer je ozračje preplavljalo vojno gromenje, pokanje, bučanje, dobila tudi svoj preneseni pomen. Pritaknili so ji opisovanje diametralno nasprotno neprijetne, do tedaj nepoznane zvočne izkušnje. K metaforam iz glasbe so se zatekali tudi vojaki in pogosto so jih dopolnili s prisposodobami. Iz njihovih sporočil veje grenko razočaranje, pa tudi brezbriznost in vdanost v usodo.

»Bilo je prve dni meseca maja kmalu po polnoči, ko se je zopet pričel krvavi ples. [...] Ruske kroglice ostro piskajo in treskajo z visokim sopranom, bunkajo z altom, moške glasove pa nudijo topovi in koncert je gotov. Strojne puške dajejo takt. Pri vsej grozi je to nekaj lepega.«¹⁰¹

»Toda ta godba, ki jo naši vojaki sedaj že skoro leto dni poslušajo, nikogar ne moti, in ko polkovna godba zasvira Schubertovo 'Nemško mašo', zazveni, kakor bi oni tam zunaj oddajali častne salve za mrtve tovariše.«¹⁰²

Bibliografija

Rokopisni viri

Glasbena matica, Personalia, Fran Marolt, Fran Marolt, dopis, 18. 12. 1906. NUK, Glasbena zbirka.

Glasbena matica, Personalia, Fran Marolt, Fran Marolt, dopis, 30. 11. 1915. NUK, Glasbena zbirka.

99 Iz pisma nekega praporščaka v podlistku. »Mirmi dan na fronti«, *Slovenec* 43, 11. 11. 1915: 2.

100 »Iz Przemysla«, *Slovenec* 43, 8. 3. 1915, 3.

101 »Kaj pišejo naši vojaki z bojišča«, *Slovenec* 43, 19. 6. 1915, 2.

102 »Pokopališče junakov«, *Slovenec* 43, 3. 7. 1915, 9.

- Jakl, Anton. »Verzeichniss über verschickte Musikalien«, rokopis. Jakl, Anton, Kronika. NUK, Glasbena zbirka.
- Kramar, Franc, Kronika–Korespondenca. Fran Milčinski, dopisnici, 2. 4. 1915 in 29. 1. 1916. NUK, Glasbena zbirka.
- Premrl, Stanko, Kronika–Korespondenca. Vinko Vodopivec, pismo, 26. 2. 1915. NUK, Glasbena zbirka.

Tiskani primarni viri

(v elektronski obliki so dostopni za pregledovanje na portalu Digitalne knjižnice Slovenije – dLib.si)

Krajša poročila, objave in oglasi

- Cerkveni glasbenik* 38, št. 10 (1915): 8.
- Cerkveni glasbenik* 39, št. 4 (1916): 58.
- Dolenjske novice* 33, 7. 6. 1917, 43.
- Glas naroda* 23, 17. 11. 1915, 5.
- Gorenjec* 16, 28. 5. 1915, 3.
- Laibacher Zeitung* 134, 23. 3. 1915, 303.
- Laibacher Zeitung* 135, 14. 4. 1916–29. 8. 1916 (oglas); 9. 9. 1916, 1522.
- Slovenec* 40, 12. 8. 1912, 5.
- Slovenec* 43, 6. 2. 1915, 1; 23. 2. 1915; 2. 3. 1915; 15. 3. 1915; 22. 3. 1915; 15. 4. 1915; 8. 5. 1915, 8; 21. 5. 1915, 3; 23. 5. 1915; 27. 5. 1915; 4. 8. 1915, 5; 18. 10. 1916, 5.
- Slovenec* 44, 7. 1. 1916, 4; 9. 2. 1916, 5; 12. 4. 1916, 5; 14. 4. 1916, 3; 17. 5. 1916, 4; 27. 5. 1916, 7; 17. 6. 1916, 6; 26. 6. 1916, 5; 5. 7. 1916, 5; 20. 7. 1916, 4; 28. 8. 1916, 5; 16. 9. 1916, 6.
- Slovenec* 45, 9. 5. 1917, 2; 6. 7. 1917, 3; 21. 8. 1917, 3.
- Slovenec* 46, 11. 5. 1918, 3.
- Slovenski gospodar* 39, 19. 8. 1915, 1.
- Slovenski narod* 45, 31. 7. 1912, 3.
- Slovenski narod* 48, 9. 10. 1915, 4.
- Slovenski narod* 49, 30. 3. 1916, 4.
- Slovenski narod* 50, 15. 5. 1917.
- Slovenski narod* 51, 18. 5. 1918, 5; 6. 5. 1918, 3.
- Straža* 7, 18.. 10. 1915, 3.
- Tedenske slike* 3, 19. 4. 1916, 238.
- Učiteljski tovariš* 55, št. 1 (15. 1. 1915): 2–3; št. 16 (29. 10. 1915): 5.
- Učiteljski tovariš* 56, št. 10 (19. 5. 1916): 3–4.

Poročila, pisma, članki in knjige

- »Anton Kosi: Vojaške narodne pesmi«. *Popotnik* 36, št. 4 (julij 1915): 196.
- »Ein slovenischer Kronprinzmarsch«. *Laibacher Zeitung* 136, 29. 9. 1917, 1–2.
- »Emilija Maroltova«. *Učiteljski tovariš* 56, št. 7 (7. 4. 1916): 3.
- »Godbe pri naših domačih polkih«. *Slovenec* 45, 18. 6. 1917, 5.
- »Iz ljudskošolske službe«. *Učiteljski tovariš* 56, št. 4 (25. 2. 1916): 4.
- »Iz Przemysla«. *Slovenec* 43, 8. 3. 1915, 3.
- »Iz Zaveze avstr. Jugoslovanskih učiteljskih društev«. *Učiteljski tovariš* 57, št. 4 (23. 2. 1917): 4.
- »Junaški 27. domobranski pešpolk«. *Slovenec* 44, 19. 2. 1916, 3.
- »Kaj pišejo naši vojaki z bojišča«. *Slovenec* 43, 19. 6. 1915, 2.
- »Kako se mi je godilo v Albaniji«. *Domoljub* 29, 22. 6. 1916, 338–339.
- »Koračnica polka Cesarjevič«. *Slovenec* 45, 2. 11. 1917, 4.
- »Mirni dan na fronti«. *Slovenec* 43, 11. 11. 1915), 1–3.
- »Mirni dan na fronti«. *Slovenec* 43, 11. 11. 1915), 2.
- »Mobilizirani naročniki«. *Učiteljski tovariš* 56, št. 2 (28. 1. 1916): 75.
- »Nad makaronarje«. *Slovenec* 43, 19. 6. 1915, 1–2.
- »Naprej naš polk 'Cesarjevič'!«. *Slovenec* 45, 29. 9. 1917, 7.
- »Narodne vojaške«. *Slovenski učitelj* 16, št. 5 (15. 5. 1915): 120.
- »Naše priloge«. *Cerkveni glasbenik* 38, št. 3 (1915): 43.
- »Naše priloge«. *Cerkveni glasbenik* 38, št. 7–8 (1915): 92.
- »Naši mornarji v Boki Kotorski«. *Slovenec* 45, 19. 5. 1917, 7.
- »Naši organisti in glasbeniki v vojski«. *Cerkveni glasbenik* 38, št. 10 (1915): 118–119.
- »Naši organisti in glasbeniki v vojski«. *Cerkveni glasbenik* 38, št. 9 (1915): 109–110.
- »Naši vojaki pojo«. *Slovenec* 43, 29. 9. 1915, 2–3.
- »Novo priznanje«. *Dolenjske novice* 33, 24. 5. 1917, 35.
- »Pismo iz Boke Kotorske«. *Slovenec* 43, 26. 1. 1915, 4
- »Pokopališče junakov«. *Slovenec* 43, 3. 7. 1915, 9.
- »Slovenci ne pobegnemo«. *Slovenski gospodar* 49, 29. 7. 1915, 2.
- »Slovenska pesem«. *Tedenske slike* 3, 14. 6. 1916, 361–362.
- »Slovske vojaške narodne pesmi«. *Edinost* 41, 23. 4. 1916, 4.
- »Straža ob Soči«. *Slovenec* 44, 6. 4. 1916, 5.
- »'Ta vesela' od polentarjev«. *Domoljub* 40, 7. 10. 1915, 582.
- »Učiteljsko društvo za ormoški okraj«. *Učiteljski tovariš* 55, št. 6 (26. 3. 1915): 3.
- »Vaša pesem«. *Pozdrav iz domovine našim vojakom na bojišču* 1, 25. 4. 1916, 1–2.
- »Viktor Parmova 'Cesarjevičeva koračnica'«. *Domoljub* 30, 24. 5. 1917, 244.
- »Viktor Parmova 'Cesarjevičeva koračnica'«. *Slovenec* 45, 18. 5. 1917, 5.
- »Viktor Parmova 'Cesarjevičeva koračnica'«. *Slovenski narod* 50, 18. 5. 1917, 5.
- »Viktor Parmova 'Cesarjevičeva koračnica'«. *Tedenske slike* 4, 23. 5. 1917, 245;
- »Vojaške narodne pesmi za šolo in dom«. *Učiteljski tovariš* 56, št. 1 (14. 1. 1916): 3.
- »Vojaške narodne pesmi«. *Domoljub* 28, 25. 3. 1915, 188.
- »Vojaške narodne pesmi«. *Slovenec* 43, 11. 5. 1915, 4.

- »Zorko Prelovec, Slovenske vojaške narodne pesmi«, *Učiteljski tovariš* 56, št. 12 (16. 6. 1916): 1–2.
- »Zorko Prelovec, Slovenske vojaške narodne pesmi«. *Učiteljski tovariš* 56, št. 12 (16. 6. 1916): 1–2.
- »Živel naš polk Cesarjevič!«. *Dolenjske novice* 33, 19. 4. 1917, 15.
- Črnigoj, Franjo. »Begunski glas iz Brucka ob Litvi«. *Cerkveni glasbenik* 40, št. 1–2 (1917): 14–17.
- Kelc, Ivan. »Vzgoja patriotizma v ljudski šoli«. *Učiteljski tovariš* 56, št. 4 (25. 2. 1916): 1–2.
- Kosi, Anton. »Sedanja svetovna vojna in ljudska šola«. *Popotnik* 36, št. 3 (maj 1915): 97–106.
- Kosi, Anton. *Domoljubne in vojaške pesmi za šolsko mladino*. Dunaj: Cesarsko kraljeva zaloga šolskih knjig, 1917.
- Kosi, Anton. *Izpod črno-rumene zastave: zanimivi dogodki in slike iz vojnega viharja v Avstriji I. 1914* (Središče: samozal., 1914)
- Kosi, Anton. *Opombe k pesemski zbirki 'Šopek šolskih pesmi': s posebnim ozirom na narodne in v narodnem duhu zložene napeve*. Središče na Štajerskem: samozal., 1906.
- Pregelj, Ciril. »Slovenske vojaške narodne pesmi«. *Popotnik* 37, št. 4 (julij 1916): 160–161.
- Prelovec, Zorko. »Pismo iz ogrske puste«. *Slovenski narod* 48, 28. 7. 1915, 3.
- Prelovec, Zorko. »Pismo iz ogrske puste«. *Slovenski narod* 48, 30. 10. 1915, 11.
- Premrl, Stanko. »Vojska in cerkvena glasba«. *Cerkveni glasbenik* 38, št. 1 (1915): 10–11.
- Turšič, Leop. »4. februar 1916: otvoritev našega planinskega doma«. *Slovenec* 44, 26. 2. 1916, 1–2.

Muzikalije

- Adamič, Emil *Slava cesarju Francu Jožefu I: spevoigra*. Ljubljana: Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta, 1908.
- Bajuk, Marko. *Slovenske narodne pesmi*, zv. 1. Ljubljana: Glasbena matica, 1904.
- Bajuk, Marko. *Slovenske narodne pesmi*, zv. 2. Ljubljana: Glasbena matica, 1907.
- Dev, Oskar. *Slovenske narodne pesmi 1*. Ljubljana, Lavoslav Schwentner, 1906.
- Ferjančič, Fran. *Narodne vojaške: sedmi venček*. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1915.
- Ferjančič, Fran. *Šesti venček narodnih pesmi*. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1906.
- Ferjančič, Fran. *Venček narodnih pesmi*, 5 zv. Ljubljana: samozal., 1902.
- Gerbič, Fran in Srečko Malenšek. *Narodne pesni z napevi 3*. Ljubljana: Glasbena matica, 1890.
- Jakl, Anton. »Cesarjevičeva pehota (Kronprinzinfanterie): koračnica (Marsch), op. 45«, za klavir. Rokopis. NUK, Glasbena zbirka.
- Jakl, Anton. »Kranjski Janezi: koračnica, op. 45«, za salonski orkester. Rokopis. NUK, Glasbena zbirka.
- Jakl, Anton. »Kranjski Janezi: koračnica, op. 45«, 14. 7. 1915, za pihalni orkester. Rokopis. NUK, Glasbena zbirka.
- Jakl, Anton. »Kranjski Janezi: koračnica, op. 45«, za simfonični orkester. Rokopis. NUK, Glasbena zbirka.

- Jakl, Anton. *Fahnenwacht*. Laibach: Richard Drischel, 1910.
- Jakl, Anton. »Fantje marširajo s Kranjske dežele: koračnica, op. 43«, 18. 7. 1914, za pihalni orkester. Rokopis. NUK, Glasbena zbirka.
- Jakl, Anton. »Fantje marširajo s Kranjske dežele: koračnica, op. 43«, 11. 7. 1914, za simfonični orkester. Rokopis. NUK, Glasbena zbirka.
- Jakl, Anton. »Fantje marširajo s Kranjske dežele: koračnica, op. 43«, 11. 7. 1914, za salonski orkester. Rokopis. NUK, Glasbena zbirka.
- Jakl, Anton. »Kronprinzinfanterie Marsch von A. Jakl, op. 45«, 14. 7. 1916, za simfonični orkester. Rokopis. NUK, Glasbena zbirka.
- Jakl, Anton. *Našim rojakom*. Ljubljana: Richard Drischel, 1910.
- Jakl, Anton. *Ohne Militär kein Leben*. Laibach: Richard Drischel, 1910.
- Jakl, Anton. *Potovanje po kranjski deželi*. Ljubljana: Richard Drischel, 1910.
- Jakl, Anton. *Pozdrav z Bleda*. Ljubljana: Richard Drischel, 1910.
- Jakl, Anton. *Pozdrav z Dolenjske*. Ljubljana: Richard Drischel, 1910.
- Jakl, Anton. *Regiment po cesti gre*. Ljubljana: Richard Drischel, 1910.
- Jakl, Anton. *Rückkehr aus dem Monöver*, Laibach: Richard Drischel, 1910.
- Jakl, Anton. *Viribus unitis*. Laibach: Richard Drischel, 1910.
- Jakl, Anton. *Waffenruf*. Laibach: Richard Drischel, 1910.
- Kocijančič, Josip. *Slovenské národne pesni za moški zbor*, zv. 1. [Most na Soči]: Ignacij Kovačič, [1876].
- Kocijančič, Josip. *Slovenske narodne pesni, za moški zbor*, zv. 2. [Most na Soči]: Ignacij Kovačič, [1877].
- Kosi, Anton. *Šopek šolskih pesmi: s posebnim ozirom na narodne in v narodnem duhu zložene napeve*, zv. 2. Središče: samozal., 1906.
- Kosi, Anton. *Venček triglasnih narodnih pesmi za šolo in dom*, zv. 1. Središče: samozal., 1907.
- Kosi, Anton. *Venček triglasnih narodnih pesmi za šolo in dom*, zv. 2. Središče: samozal., 1911.
- Kosi, Anton. *Vojaške narodne pesmi za šolo in dom*. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1915.
- Lallak, Wladimir. *Maschinengewehr-Marsch*. Laibach: Richard Drischel, 1919.
- Lallak, Wladimir. *Soldatenlust*. Laibach: Richard Drischel, 1910.
- Marolt, Fran. *Slovenske vojaške narodne pesmi za moški zbor*. Ljubljana: samozal., 1915.
- Marolt, Frančišek, ur. *Nagrobnice*. Ljubljana: samozal., 1906.
- Mihelčič, Alojzij. *Slovenske narodne pesmi*. Ljubljana: Zadrúžna tiskarna, 1911.
- Mihelčič, Alojzij. *Venček narodnih pesmi za mešani zbor*, zv. 1. [Metlika]: samozal., 1907.
- Parma, Viktor. »Straža ob Savi«. *Novi akordi* 13, 4 (1914): 25–27.
- Parma, Viktor. *Balkanska koračnica*. Ljubljana: Narodna knjigarna, 1912.
- Parma, Viktor. »Kronprinz-Marsch für Klavier komponiert und dem k. u. k. Infanterieregiment »Kronprinz« Nr. 17 achtungsvoll gewidmet von Viktor Parma«. Rokopis. NUK, Glasbena zbirka.
- Premrl, Stanko. *Bratje! Slovenci smo: mala jugoslovanska koračnica*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1919.
- Slovenska pesmarica*, zv. 1. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1896.

Zbirka slovenskih napevov ubranih za čvetero ali petero moških glasov, zv. 4. Ljubljana: Glasbena matica, 1877.

Žirovnik, Janko. *Narodne pesmi z napevi*, zv. 1, nova pomnožena izd. Ljubljana: Oton Fischer, 1900.

Žirovnik, Janko. *Narodne pesmi z napevi 3*. Ljubljana, Oton Fischer, 1905.

Žirovnik, Janko. *Narodne pesmi z napevi*, zv 2. Ljubljana: Oton Fischer, 1901.

Žirovnik, Janko. *Narodne pesni z napevi 1*. Ljubljana: Glasbena matica, 1883.

Žirovnik, Janko. *Narodne pesni z napevi 2*. Ljubljana: Glasbena matica, 1885.

Literatura

Golež Kaučič, Marjetka. »Fantje se zbirajo ...«: vojna in vojaki v slovenski ljudski pesmi. Folkloristični zvezki 1. Ljubljana: Založbe ZRC, ZRC SAZU, 2013, 13–19.

Grdina, Igor. »Parma, Viktor Marko Anton«. V *Med domom in svetom*, ur. Igor Grdina, 179–210. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.

Klobčar, Marija. »Prva svetovna vojna in slovenske ljudske vojaške pesmi«. V *Vojne na Slovenskem: pričevanja, spomini, podobe*, ur. Maja Godina Golija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012, 27–46.

Kumer, Zmaga. »France Marolt (1891–1951): ob stoletnici rojstva slovenskega etnomuzikologa«. *Traditiones* 20, št. 1 (1991): 9–28: 10.

Kumer, Zmaga. *Oj, ta vojaški boben: slovenske ljudske pesmi o vojaščini in vojskovanju*. Celovec: Drava, 1992, 11–20.

Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Obiskano 20. 9. 2017. <http://www.slovenska-biografija.si/>.

Slovenske ljudske pesmi, zv. 1, *Pripovedne pesmi*. ur. Zmaga Kumer et al. Ljubljana: Slovenska matica, 1970.

Vihar sovražen svet pretresa, posebna številka. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Nova Gorica: Goriški muzej, 2017.

Vihar sovražen svet pretresa, št. 1–5. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 2014.

Priloga 1: Izdane skladbe

Leto 1914

Premrl, Stanko. *Slava presv. evharistiji!, zbirka 75 evharističnih pesmi za mešani zbor, zbral in uredil Stanko Premrl*. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1914.

Leto 1915

Adamič, Karlo. *Kraljici nebes in zemlje: zbirka Marijinih pesmi za mešani zbor, samo-peve in orgle, uglasbil Karlo Adamič*. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1915.

Ferjančič, Fran. *Lavretanske litanije Matere božje za mešani, oziroma tudi eno-, dvo- ali triglasni zbor zložil Fran Ferjančič*. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1915.

Ferjančič, Fran. *Litanije svetega Jožefa za mešani, oziroma tudi eno-, dvo- ali triglasni zbor zložil Fran Ferjančič*. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1915.

Ferjančič, Fran. *Narodne vojaške: sedmi venček, sestavno priredil Fran Ferjančič*. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1915.

Hladnik, Ignacij. *Petero prošnjih Marijinih pesmi ob vojnem času, op. 65, zložil Franjo Neubauer, za mešani zbor, solo in orgle uglasbil Ign. Hladnik*. Ljubljana: samozal., 1915.

Hladnik, Ignacij. *Sedemindvetdeseti psalm: za osmeroglasni dvojni mešan zbor z orglami, op. 66, zložil Ign. Hladnik*. Novo mesto: samozal., 1915.

Hladnik, Ignacij. *Vojne pesmi, speval Franjo Neubauer, uglasbil Ign. Hladnik, op. 67*. Ljubljana: samozal., 1915. (Pesmi: *Fantje svojemu cesarju; Slovenski fantje; Dekleto-va pesem; Zvončki zvonijo; Domu*)

Kosi, Anton. *Vojaške narodne pesmi za šolo in dom, nabral in za dvo-, oziroma triglasno petje postavil Anton Kosi. Prvi zvezek*. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1915.

Kosi, Anton. *Za domovino Avstrijo, dvoglasna pesem s harmonijem ali klavirjem, besedilo Vekoslav Poljanec. Središče: samozal. 1915. (neohranjeno)*

Pogačnik, Janez. *Maša za troglasni ženski zbor in orgle, opus 13, zložil Jan. Pogačnik*. Ljubljana: samozal., 1915.

Premrl, Stanko. *Slava sv. križu: pet pesmi za postni ali misijonski čas, za mešani zbor zložil Stanko Premrl*. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1915. S pripisom *V tolažbo trpečim in v spomin na Svetovno vojsko 1914/15*.

Leto 1916

Hladnik Ign. *Zdrava Marija!: Marijine pesmi za mešan zbor, solospesve in orgle, op. 69, zložil Ign. Hladnik*. Ljubljana: samozal., 1916.

Kiferle, Ivan. *Slovenske narodne pesmi za citre in petje, priredil in izdal Ivan Kiferle, zvezek 5*. Ljubljana: [samozal.], 1916.

- Marolt, Fran. *Slovenske vojaške narodne pesmi, za moški zbor priredil Fran Marolt*. Ljubljana: samozal., 1915.
- Premrl, Stanko. *Cerkvena pesmarica za mladino, partitura, priredil Stanko Premrl*. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1916.
- Premrl, Stanko. *Solnčna pesem sv. Franciška*, za klavir, besedilo prevedel Gregorij Pečjak. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1916.¹⁰³
- Premrl, Stanko. *Šmarnice: 10 Marijinih pesmi za mešani zbor, deloma z orglami*. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1916.

Leto 1917

- Aljaž, Jakob. *Slovenska zemlja, zložil Jakob Aljaž*, bes. Elizabeta Kremžar, mešani zbor. Samozal., 1917.
- Foerster, Anton. *Sedem pogrebni pesmi za mešani zbor, op. 91, zložil Anton Foerster*. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1917.¹⁰⁴
- Hladnik, Ignacij. *Te Deum: za mešan zbor s spremljavo orgel ali orkestra, op. 71, zložil Ign. Hladnik*. [Novo mesto: samozal., 1917].
- Kiferle, Ivan. *Slovenske narodne pesmi za citre in petje, priredil in izdal Ivan Kiferle*, zvezek 6. Ljubljana: [samozal.], 1917.
- Kiferle, Ivan. *Slovenske narodne pesmi za citre in petje, priredil in izdal Ivan Kiferle*, zvezek 7. Ljubljana: [samozal.], 1917.
- Kiferle, Ivan. *Slovenske narodne pesmi za citre in petje, priredil in izdal Ivan Kiferle*, zvezek 8. Ljubljana: [samozal.], 1917.
- Mihelčič, Alojzij. *Nebo žari, po narodnih motivih*, besedilo Silvan Sardenko, za moški zbor. [Metlika]: samozal., 1917.
- Ropas, Ervina. *Živel naš pešpolk "Cesarjevič"! : koračnica za klavir, zložila Ervina Ropasova*. [Novo mesto]: samozal., [1917].
- Sattner, Hugolin. Otajstveni uznik – Evhariistični jetnik, spjevala M. Elizabeta, preveo prof. F. Rožič, uglazbio Hugolin Sattner, za mešani zbor in spremljavo. Zagreb, 1917.¹⁰⁵
- Štirje samospevi s spremljevanjem klavirja, besede zložil Oton Župančič, uglasbila Fran Gerbič: Pojdem na prejo, pesem za srednji glas, Josip Pavčič: Uspavanka, Mehurčki, Ciciban-Cicifuj, koncertne pesmi za sopran, besede iz 'Cicibana'*. Ljubljana: Glasbena matica, 1917.
- Trije mešani zbori, Emil Adamič: Mlad junak po vasi jezdi, besede zložil Cvetko Golar, Stanko Premrl: Slovenska govornica, besede zložil Anton Medved, Anton Foerster: Straža ob Adriji, besede zložil Janko Leban, za mešani zbor, za moški zbor*. Ljubljana: Glasbena matica, 1917.

103 Skladba je izšla tudi kot priloga revije *Dom in svet* 29, št. 7/8 (1916).

104 Ponatis iz *Cerkvenega glasbenika*.

105 Posebni odtis priloge zagrebške *Sv. Cecilije* za leto 1917.

Leto 1918

- Foerster, Anton. *Samospevi s spremljevanjem klavirja, vglasbil Anton Foerster, pesnitve Mirana Brankova. Križnice, Trojnica, op. 149. Morska zvezda, za samospev in trospev s spremljevanjem klavirja ali harmonija, op. 148.* Ljubljana: J. Blaznikovi nasledniki, 1918.
- Grajski odmevi! Uglasbil za citre in izdal Ivan Kiferle. 1. Trije prazniki. Božič, Novo leto, Duhovo, 2. Trije valčki. Bistra Sava, Slovenskim mladenkam, Citin valček.* Ljubljana: samozal., 1918.
- Hladnik, Ignacij. *Zora mira, zarja miru, mešani zbor sa solima, op. 72, riječi V. Marčića, preveo F. Rožič, uglasbio Ignacije Hladnik.* Zagreb, 1918.¹⁰⁶
- Kiferle, Ivan. *Slovenske narodne pesmi za citre in petje, priredil in izdal Ivan Kiferle, zvezek 9.* Ljubljana: [samozal.], 1918.
- Mirk, Vasilij. *Narodna romanca za sopran-solo, mešan zbor in orkester, priredba za petje in klavir, besedilo Silvan Sardenko.* Trst: samozal., [1918].
- Pogačnik, Janez. *Lavretanske litanije, op. 14.* [Idrija: samozal., 1918].
- Premrl, Stanko. *Tri velikonočne pesmi za mešani zbor z orgljami.* Ljubljana: Katoliška bikvarna, 1918.

Objave v Cerkvenem glasbeniku 1915–1918:

- Foerster, Anton. »Molitev med bitko: kantata za moški zbor«, op. 127, besede spisal K. T. Körner, poslovenila Mira. *Glasbene priloge* 38, št. 1–2 (1915): 1–7.¹⁰⁷
- Foerster, Anton. »Sedem pogrebni pesmi za mešani zbor«, op. 91. *Glasbene priloge* 38, št. 7/8/9 (1917): 25–32.
- Hochreiter, Emil. »Missa pro defunctis: in memoriam militum caesorum annis belli 1914–15«, op. 38, za glas in orgle. *Glasbene priloge* 38, št. 3–8 (1915): 9–32.¹⁰⁸
- Kimovec, Franc. »Nagrobница (I)«, za mešani zbor. *Glasbene priloge* 38, št. 10 (1915): 37–38.
- Kimovec, Franc. »Nagrobница (II)«, za mešani zbor, 2 rogova in 2 pozavni. *Glasbene priloge* 38, št. 10 (1915): 38–40.
- Premrl, Stanko. »Daj nam mir, Gospod!«, mešani zbor. *Glasbene priloge* 39, št. 2 (1916): 8.
- Premrl, Stanko. »Kraljica miru«, mešani zbor. *Glasbene priloge* 40, št. 5/6 (1917): 19.
- Premrl, Stanko. »Marija pomočnica«, za mešani zbor. *Glasbene priloge* 38, št. 5/6 (1915): Dodatna priloga.¹⁰⁹
- Sicherl, Josip. »Molitev za mir«, mešani zbor. *Glasbene priloge* 38, št. 5/6 (1915): Dodatna priloga.
- Vodopivec, Vinko. »Pesem ob času vojske«, enoglasno z orglami. *Glasbene priloge* 38, št. 3 (1915): Dodatna glasbena priloga.

106 Posebni odtis priloge zagrebške *Sv. Cecilije* za leto 1918.

107 Skladba je bila natisnjena tudi v posebnem odtisu.

108 Skladba je izšla tudi v komisijiški zalogi Alfreda Coppenratha v Regensburgu.

109 Dodatna priloga je bila natisnjena v posebnem odtisu z naslovom *Dve cerkveni pesmi za vojni čas*.

Priloga 2: Besedilna konkordanca

J. Kocjancič (1877) <i>Fantič na vojski</i>	J. Žirovnik (1901) <i>N'coj je en lep večer</i>	F. Ferjancič (1915) <i>»N'coj je prav lep večer«</i>	A. Kosi (1915) <i>N'coj je prav lep večer</i>	F. Marolt (1915) <i>N'coj je en lep večer</i>
N'coj je prav lep večer, jutri bo zavber dan.	N'coj je en lep večer, jutri bo en svetli dan.	N'coj je prav lep večer, jutri bo svetel dan.	N'coj je prav lep večer, jutri bo svetli* dan. (*zavber)	N'coj je en lep večer, jutri bo zavber dan.
Slišal sem tičke pet', fante pa juckati.			Slišal sem ptičke pet', fante pa juckati.	
Fanti že juckajo, daleč marširajo, gor na Francozovsko.	Fantje se zbirajo, v Laško marširajo.	Fantje se zbirajo, v Laško marširajo.	Fantje že juckajo, daleč marširajo gor na Francozovsko.* (*tja gor na Rusovsko)	Fantje se zbirajo, v Laško marširajo.
	Puške že pokajo, nam še nič hud'ga ni.	Puške že pokajo, nam še nič hudga ni.		Puške že pokajo, nam pa nič hudga ni.
Tam se b'rno skušali, sablice sukali, kri b'mo prelivali.	Sabljice se bliščé, kri pa preliva se.		Tam se b'mo skušali, sablice sukali, kri b'mo prelivali.	
Fantič na ,vaht' stoji, kroglica prileti, fantič pa obleži.	Kroglica prileti, fantič pa obleži.	Fantič na »vaht« stoji, kroglica prileti, fantič pa obleži.		Kroglica prileti, fantič mrtev leži
Marija je mimo šla, mil' ga pogledala.			Marija je mimo šla, mil' ga pogledala.	Mimo Marija šla, mil ga pogledala
„Fantič le vstani gor, pojdi le gor z menoj.“			Fantič, le vstani gor, pojdi le gor z menoj.	Fantič le gor' ustan, greva za Jezusom
„Tam se boš veselil, Jezusa boš častil.“			Tam se boš veselil, Jezusa boš častil.	Kak' bom jaz gor ustal, Ker je moj reven stan

SUMMARY

The basis of the article is the review of music sources from the First World War in Slovenia kept by the National and University Library in Ljubljana. By comparing the preserved material sources and published reports in daily newspapers and magazines, one can disclose the reality and the role of music among soldiers and civilians. Music was present in formal and informal situations and relationships: it illustrated intimate feelings of individuals as well as their general imparted feelings of belonging to a community, nation and country. Music was a medium of contemplation and idealism, consolation and enthusiasm, life energy and heroism, as well as an expression of sadness and resignation.

The article gives detailed descriptions of the encouragement, possibility and purpose of publishing three collections of military folk songs. The aim of singing patriotic songs in school and by soldiers at the front is presented. Selected excerpts from

reported articles, soldiers' published letters from different fronts and unpublished memoirs and diaries reveal the importance of songs and singing in the daily lives of individuals during wartime.

The journal *Church Musician* also adjusted to the war conditions by regularly announcing the news on enlisted organists and musicians and also by publishing new religious pieces of music suitable for the wartime. By praying and singing religious songs worshippers expressed their religious and patriotic feelings, worshipped Mary, the patroness of Slovenian soldiers, and made requests for the well-being of their husbands, sons, fathers and brothers who had to leave their homes.

Patriotic feelings flared up while people were listening to marches performed by military orchestras during promenade concerts and other events. As a result, the word military orchestra also acquired its figurative meaning. In a converted sound landscape where the war thunder roared, it portrayed an unpleasant sound experience unknown before the wartime.